

Udhëzues për inspektimin e bazuar në rrezik

**Udhëzues për
INSPEKTIMIN E
BAZUAR NË RREZIK**

PËRMBAJTJA

07

HYRJE

10

BAZAT E INSPEKTIMIT TË BAZUAR NË RREZIK

12

BAZAT E INSPEKTIMIT TË BAZUAR NË RREZIK –
PROFILI I RREZIKUT

15

BAZAT E INSPEKTIMIT TË BAZUAR NË RREZIK –
LISTAT E KONTROLLIT

17

PLANIFIKIMI I INSPEKTIMIT

22

PËRCJELLJA/VAZHDIMËSIA
E TË DHËNAVE

25

MENAXHIMI I PERFORMANCËS

31

PAJTUESHMËRIA

38

PËRTEJ INSPEKTIMEVE –
ANGAZHIMI DHE NDIKIMI

40

KËRKESAT INSTITUCIONALE

43

PËRFUNDIME

01. Hyrje

Instrumenti rregullativ i inspektimit po kalon nëpër një proces transformimi. Ky fenomen është një ndryshim i përgjithshëm që po ndodh në nivel global, duke shtrirë ndikimin e tij në ekonomitë e zhvilluara dhe ato në zhvillim në gjashtë kontinente. Ky transformim po ndodh, sepse modeli i ri jo vetëm që është më efikas, por gjithashtu më i efektshëm në sigurimin e përfitimeve publike.

Figura 1. Modeli urdhër dhe kontroll

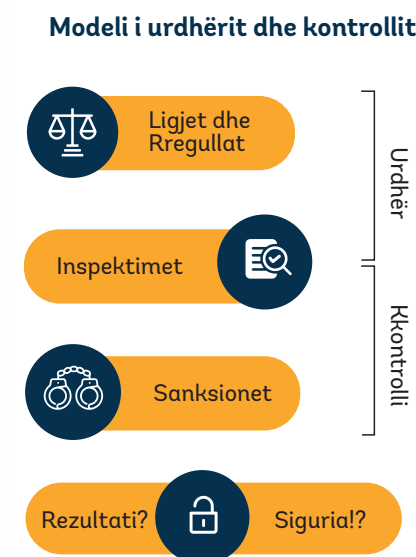
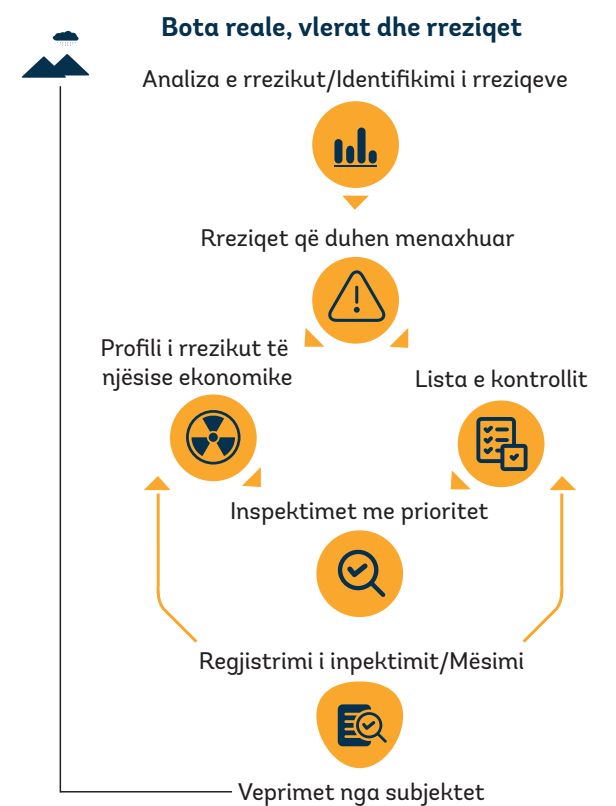

Figura 2. Modeli i bazuar në rrezik

Gjasat që përdorimi i modelit “Urdhër dhe Kontroll” të sjellë vërtetë në rezultate të konsiderueshme në fushën e sigurisë janë të ulëta, kjo është një nga arsyet kryesore për largimin nga ky model. Modeli që po e zëvendëson është

i orientuar drejt arritjes së rezultateve, duke mbetur ende i bazuar në zbatimin e ligjeve dhe rregullave, por kjo pjesë e modelit është vetëm një mjet për të sjellë rezultatet e nevojshme në jetën e përditshme. Ligjet mund të mos jenë

gjithmonë efektive, dhe në këtë kontekst, "Ligji" që ka rëndësi është "Ligji i shkakut dhe pasojës", dhe jo Ligji për Bujqësinë, apo ndonjë Ligj tjetër sektorial. Qëllimi kryesor është të ofrohen rezultate konkrete në jetën e përditshme, dhe lidhja e këtyre rezultateve me jetën e përditshme ndodh përmes konceptit të rrezikut.

Ky model kalon përtej konceptit të "zbatimit", ku përdorimi i forcës është baza kryesore e qasjes. Në vend të kësaj, fokusohet në një sërë mënyrash të zbatimit të ligjeve dhe rregullave, duke përdorur angazhimin, motivimin dhe aftësimin e bizneseve, si dhe shpesh edhe të konsumatorëve, megjithëse ende duke përfshirë zbatimin kur është i nevojshëm. Kjo qasje synon të sjellë ndryshime më të mëdha në krahasim me

modelin tradicional, i cili përdorte forcën si bazë për zbatimin e ligjeve dhe rregullave.

Ky udhëzues është i ndarë në dy pjesë. Në pjesën e parë, ofrohet një shpjegim i sistemit teknik të Inspektimit Bazuar në Rrezik dhe udhëzohet për zhvillimin e tij. Në pjesën e dytë, shpjegohet se si të arrihen rezultate më të mira duke përdorur këtë sistem si bazë për një qasje të re në zbatimin e ligjeve.

Diagrami në Figurën 2 do të zërthehet më vonë, por fillimisht ka për qëllim të ndihmojë në shpjegimin e rrethit të rrezikut dhe se si ky koncept mund të zbatohet.

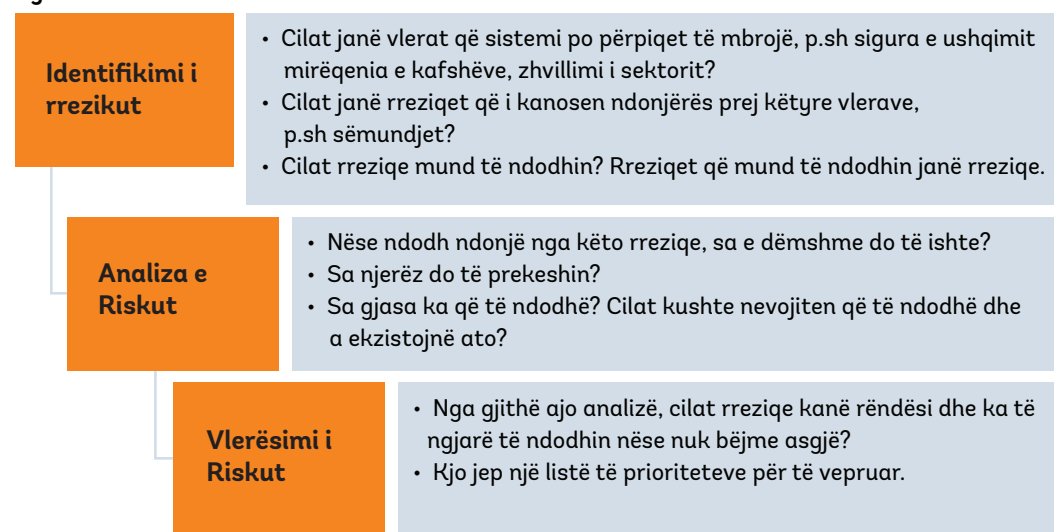
Pjesa 1

SISTEMI TEKNIK

02. Bazat e inspektimit të bazuar në rrezik

Figura 3 përshkruan procesin e vlerësimit të rrezikut që qëndron prapa çdo sistemi të inspektimit bazuar në rrezik. Procesi fillon me analizën e sektorit të caktuar që do të përdorë këtë sistem. Me fjalë të tjera, rreziqet që nxisin sistemin e inspektimit bazuar në rrezik duhet të jenë rreziqet të atij sektori.

Figura 3. Sekuenca e vlerësimit të rrezikut

Burimi: Diagrami i autorit

Kjo punë është thelbësore për një sistem të bazuar në rrezik. Në disa vende, përpjekja është orientuar për ta thjeshtuar duke marrë për bazë vetëm një rrezik - atë të mos pajtueshmërisë me rregulloret. Ata e konsiderojnë ende detyrën e tyre si një thjeshtë kontroll të pajtueshmërisë teknike. Prandaj, gjithçka që kanë nevojë të identifikojnë është mundësia e mos përputhjes. Kjo thjeshtohet edhe më tej duke bërë vlerësimin e tyre bazuar në të dhënat historike që ata kanë për mos pajtueshmërinë.

Nëse një biznes ka pasur më herët mos pajtueshmëri, ata argumentojnë se ka të ngjarë të vazhdojë të jetë i tillë. Kjo shpërfill faktorët e jashtëm që ndikojnë në pajtueshmëri. Në vend të kësaj, është e nevojshme të identifikohen një sërë rreziqesh, që rrjedhin nga rreziqet reale në sektor dhe që kërcënojnë atë që sektori po përpiqet të mbrojë. Analiza e sektorit mund të bëhet një detyrë shumë e ndërlikuar dhe e sofistikuar, por gjithashtu mund të nisë edhe mjaft thjeshtë.

Shembull i thjeshtë i vlerësimit të rrezikut
 Identifikimi i vlerës – siguria e punëtorëve
 Rrezik / Kërcënim – puna në lartësi.
 Rreziqet – mungesa e parzmoreve të sigurisë, mungesa e kapelës të përshtatshme, shkallët e vendosura keq, skelat e dizajnuara keq, mungesa e trajnimit, drita e dobët, kushtet atmosferike, zhurma që pengon komunikimin me tokën.

Zbatimi i rrezikut është gjithmonë një çështje e kuptimit të përbashkët dhe gjithëpërfshirës. Pyetjet që ngrihen janë gjithmonë të thjeshta, megjithatë gjetja e përgjigjeve mbetet një sfidë, sidomos për ato të përshtatshme dhe efikase. Prandaj, është e nevojshme të ketë një njësi

për vlerësimin e rrezikut brenda organizatës që merret me vlerësimin e rrezikut. Kjo njësi duhet të ketë shkathësi, të dhënat dhe përgjegjësi funksionale për të krijuar dhe ruajtur një analizë të plotë të rreziqeve sektoriale, rreziqeve në zhvillim dhe identifikimin e kritereve të rrezikut. Diçka e tillë ka nevojë për të dhëna. Një sistem i inspektimit bazuar në rrezik paraqet gjithashtu një mënyrë për të mbledhur të dhëna të vlefshme nga gjithë sektori, prandaj inspektimet duhet të planifikohen në një mënyrë që gjithashtu të përfitojnë nga ky aspekt, p.sh. duke organizuar një anketë e bizneseve.

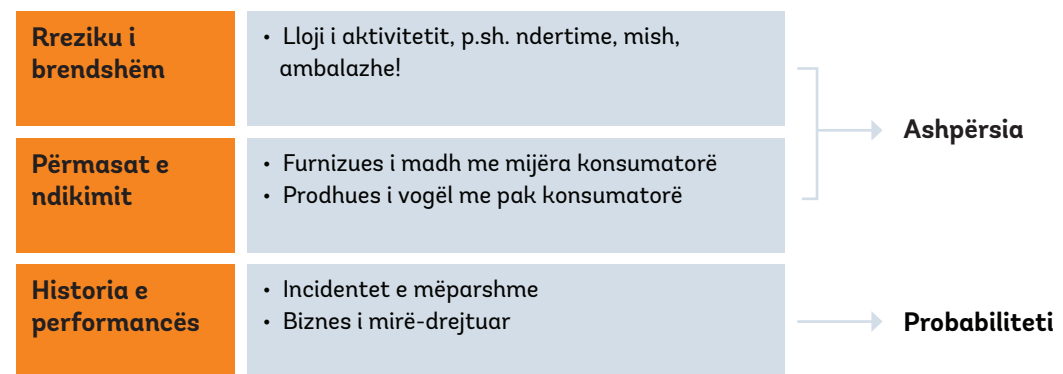
03. Bazat e inspektimit të bazuar në rrezik – Profili i rrezikut

Një instrument tjetër që i nevojitet inspektorit në kuadër të sistemit të inspektimit të bazuar në rrezik është një hartë që tregon se ku ka të ngjarë të jenë problemet kryesore, për të siguruar që inspektimet të kryhen fillimisht atje. Ky informacion vjen nga fakti se çdo biznes ka një "Profil të Rrezikut" të tij.

Gjendja faktike e të gjitha veprimtarive që përfshihen në operimin e sektorit është pjesë e vlerësimit të rreziqeve sektoriale dhe identifikimit të kriterëve kyçe të rrezikut. Por një faktor tjetër kryesor është vetë biznesi. Disa rreziqe vijnë nga faktorë të jashtëm, por thelbësore është mënyra se si biznesi menaxhon ato. Rreziku shtesë mund të vijë thjesht nga një menaxhim i dobët. Biznesi krijon dhe menaxhon rreziqe. Thelbi i një sektori të suksesshëm varet nga sa mirë menaxhojnë bizneset ato rreziqe. Identifikimi i kriterëve të rrezikut shënon fillimin e ndërtimit të një profili për secilin biznes. Kriteret e rrezikut dalin nga faza e vlerësimit të rrezikut, kur disa rreziqe gjykohen si mjaft të rëndësishme dhe të mundshme për të ndodhur, dhe prandaj duhet të trajtohen. Shpesh këto janë veprimtari të veçanta, të tilla si shembja e ndërtimeve. Duke ditur që një biznes i caktuar është i specializuar në shembje të ndërtimeve, fillon menjëherë të ndërtohet një profil rreziku për

atë biznes. Ky biznes angazhohet në një veprimtari që në thelb ka rrezik të lartë. Nëse më pas zbulohet se ka dhjetë ekipe që operojnë çdo ditë në të gjithë vendin, ka të ngjarë të klasifikohet si një biznes me rrezik të lartë. Ky shembull i thjeshtë tregon se disa informacione themelore mbi një biznes mund të formojnë shpejt një pasqyrë që reflekton nivelin e rrezikut të paraqitur nga ky biznes. Niveli i rrezikut është një kombinim i ashpërsisë së dëmit të mundshëm dhe mundësisë që dëmi të ndodhë. Kështu që, një biznes i shembjes së ndërtimeve do të jetë pa dyshim me rrezik të lartë nëse ka një histori aksidentesh. Megjithatë, nëse është një biznes i mirë-ekipuar me pajisje të specializuara dhe të mirëmbajtura, operatorë të trajnuar mirë dhe ka një reputacion për sigurinë, mund të mos jetë me rrezik të lartë. Është e pamundur ndonjëherë jetë me rrezik të ulët, por nuk duhet assesi të jetë me rrezik të lartë. Kjo është përmbledhur në Figurën 4 më poshtë.

Figura 4. Caktimi i një profili rreziku për një biznes

Burimi: Diagrami i autorit

Faktorët që përdoren për të caktuar një profil të rrezikut mund të vlerësohen me pikë, p.sh. një biznes i shembjes së ndërtimeve do të ketë një vlerë më të lartë sesa një biznes hidraulik dhe një operator i madh do të ketë një vlerë më të lartë sesa një i vogël. Një histori e keqe do të ketë një vlerë më të lartë sesa një histori e mirë. Duke marrë parasysh këto faktorë, shtimi i tyre siguron një rezultat të përgjithshëm i cili më pas mund të klasifikohet si rrezik i lartë, i mesëm ose i ulët. (Në rastin e një biznesi pa një histori të njohur zakonisht përdoret një vlerë mesatare deri në momentin e inspektimit të parë). Nëse sistemi i vlerësimit është i zhvilluar mirë, bizneset mund të klasifikohen në mënyrë të detajuar sipas nivelit të rrezikut të tyre, duke mundësuar identifikimin e pesëdhjetë (50) më të mirëve. Kjo ndihmon, inspektorët të caktohen atje ku rreziku është më i lartë dhe të neglizhohen ato me rrezik më të ulët. Se sa shpesh duhet të shkojnë brenda një viti do të varet gjithashtu nga niveli i rrezikut në biznes.

Përsëri, bazat e inspektimit të bazuar në rrezik nuk janë të ndërlukuara dhe shumë inspektorë ose inspektorate mund t'i njohin tashmë. Çfarë bën inspektimi i bazuar në rrezik është zhvillimi i këtyre ideve themelore në diçka më sistematike, duke përmirësuar efikasitetin dhe efektivitetin përmes një shënjestrimi më të mirë. Nëse duam të përmirësojmë këto mjete, ka nevojë për vite, edhe pse ato mund të jenë shumë elementare në fillim. Faktori kyç i historisë së performancës së një biznesi kërkon domosdoshmërisht kohë. Performanca e tij mund të ndryshojë me kalimin e kohës, me kushte të ndryshme të tregut ose ndryshime në menaxhim. Duhet të përsëritet se po vlerësohet jo vetëm numri i mos pajtueshmërive teknike, por edhe kapaciteti i menaxhimit të biznesit. Për ta përsëritur, sukcesi i sektorit varet nga aftësia e bizneseve për të menaxhuar me efikasitet rreziqet që duhet të kontrollojnë.

Duhet gjithashtu kohë për të zhvilluar sistemet e vlerësimit të rrezikut dhe profilizimin e rrezikut. Një biznes që ka njëqind klientë ka një nivel më të lartë të rrezikut në krahasim me një biznes që ka dhjetë klientë, por sa më i lartë është rreziku nëse

ka një mijë klientë? A ka më shumë rrezik në menaxhimin e bio-sigurisë në një fermë mbarështuese apo në transportimin e zogjve njëditor? Zakonisht është e lehtë të identifikohen pesë bizneset kryesore me rrezik të lartë, por duhet një sistem i sofistikuar vlerësimi dhe klasifikimi për të renditur 500-shen më të mirë. Por do të ketë një moment ku nivelet më të larta të detajeve prodhojnë rezultate të ulëta. Fatkeqësisht, nuk duhet harruar se sa i rëndësishëm është gjithashtu identifikimi dhe ndalimi i përfitimit të burimeve në fund, në biznese me rrezik të ulët që mund të shkaktojnë dëme shumë të kufizuara, por ende ofrojnë disa përfitime socio-ekonomike.

Po ashtu, zhvillimi i sistemeve të vlerësimit dhe profilizimit të rrezikut kërkon kohë. Një faktor që mund të rrisë nivelin e rrezikut për një biznes është numri i klientëve. Nëse një biznes që ka njëqind klientë, niveli i rrezikut mund të jetë më i lartë se në një biznes me dhjetë klientë, por sa më i lartë është rreziku nëse ka një mijë klientë? A ka më shumë rrezik në menaxhimin e bio-sigurisë në një fermë mbarështuese apo në transportimin e zogjve njëditor? Identifikimi i pesë bizneseve kryesore me rrezik të lartë është zakonisht i lehtë, por një sistem vlerësimi dhe klasifikimi i sofistikuar është i nevojshëm për të renditur 500 më të mirët. Por do të ketë një moment ku nivelet më të larta të detajeve prodhojnë rezultate të ulëta. Nuk duhet harruar, megjithatë, se sa e rëndësishme është edhe identifikimi dhe ndalimi i përdorimit të burimeve në bizneset me rrezik të ulët. Këto biznese mund të shkaktojnë dëme shumë të kufizuara, por ende ofrojnë disa përfitime socio-ekonomike.

Mirëpo, rreziku duhet të aplikohet edhe për të gjitha veprimtaritë e Inspektoratit. Inspektimet që bëhen gjatë fazës së regjistrimit duhet gjithashtu të varen nga rëndësia nëse nevojitet një inspektim. Nëse një biznes ka ndryshuar menaxhimin, nuk ka nevojë të bëhet një inspektim i ri në ndërtesën e tij. Inspektimet ex-ante duhet të kryhen vetëm kur ka arsye të dukshme për të përdorur burime të kufizuara për inspektim. Në përgjithësi, kontrollet ex ante nuk janë aq të efektshme sa kontrollet ex post dhe duhet të reduktohen sa më shumë të jetë e mundur. Kontrollet pas tregtimit mund të kryhen edhe pa pasur nevojë për njerëz me trajnime dhe shkathtësi të inspektorëve. Duke përdorur shkathtësi dhe saktësi në krijimin e një funksioni inspektimi të orientuar, duhet të shmangen shpërdorimet duke dërguar inspektorë për trajtuar një ankesë të një individi ose për të parë në terren nëse ka një ndërtesë, për shkak të regjistrimit.

04. Bazat e inspektimit të bazuar në rrezik – Listat e kontrollit

Instrumenti i tretë kyç për inspektimin e bazuar në rrezik është lista e kontrollit, që do të jetë edhe baza e inspektimit. Kjo është si një agjendë për inspektim, e cila përcakton pikat që duhen kontrolluar. Këto pikë bazohen në rregullat e përcaktuara në rregullore, por nuk kontrollojnë thjesht pajtueshmërinë me secilin rregull. Çdo pyetje në listë ka një vlerësim dhe pesha e vlerave pasqyron rëndësinë e rregullit në menaxhimin e rreziqeve të përfshira. Detajet e vogla dhe parëndësishme do të kenë një vlerë të ulët ose madje mund të mos jenë fare të përfshira në listën e kontrollit. Lista e kontrollit duhet të ndahet me biznesin përpara inspektimit, kështu që biznesi të dijë se çfarë do të pyes inspektori. Nga kjo dalin disa pika të ndryshme:

- Lista kontrolluese lidh sërish operacionin rregullativ me realitetin themelor që po menaxhohet, në vend që thjesht të kontrollojë secilën pikë në rregulla. Është një element kyç në rregulloren e bazuar në rrezik, duke lejuar që situata specifike me të cilën përballet inspektori të vlerësohet më shumë si një çështje e menaxhimit të rrezikut sesa e pajtueshmërisë ligjore.
- Pavarësisht nga çfarë u theksua, ende do të mbështetet nga kompetencat e plota të dhëna në rregullore në mënyrë që sanksionet të mund të vendosen nëse është e përshtatshme. Sanksionet mund të vendosen vetëm në rast të shkeljeve të rregulloreve dhe jo vetëm në bazë të vlerësimit të rreziqeve nga inspektori.
- Ka pasur raste në vende të tjera ku lista e kontrollit bind bizneset mbi vlerën e rregullave dhe ata shohin të mirat e pajtueshmërisë. Rregullat kanë kuptim për ta në një kon-

tekst praktik, në vend që të jenë një detyrim abstrakt.

- Lista e kontrollit parandalon një inspektor të korruptuar të shpikë shkelje për të ndëshkuar ose kërcënuar se do të ndëshkojë.
- Disa vende janë përpjekur t'u kërkojnë bizneseve që të bëjnë një vetë-vlerësim të listës së kontrollit përpara inspektimit, në mënyrë që të rrisin ndërgjegjësimin e tyre për çështjet dhe të fillojnë të sfidojnë veten.

Megjithatë, listat kontrolluese marrin kohë për t'u përgatitur dhe priren të jenë faktori kryesor për aq kohë sa nevojitet të zhvillohet një sistem plotësisht funksional i inspektimit bazuar në rrezik. Interpretimi fillestar i rregulloreve dhe udhëzimeve në lista kontrolli sikurse vlerësimi i rrezikut duhet të bëhet nga të njëjtët njerëz të shkathtë, d.m.th. njësia e vlerësimit të rrezikut, sepse ajo u jep përparësi çështjeve të rrezikut. Ky prioritet reflektohet edhe në sistemin e vlerësimit të pikave të ndryshme që kontrollohen. Kjo kërkon një analizë të shkathtë të rrezikut. Forma duhet gjithashtu të jetë praktike dhe të jetë në gjendje të përdoret si një instrument operacional. Kjo është shpesh një çështje e testit dhe gabimeve, përfshirë këtu komentimet nga inspektorët që janë vendimtare. Një nga problemet e hershme ishte pyetjet me përgjigje të thjeshta po/ jo në formular kur situata me të cilën përballet inspektori nuk përshtatej në asnjërin prej tyre. Por çështjet që lindin do të jenë më të ndryshme dhe ndoshta të bazuara në sektorë. Ato zgjidhen me komentimet apo informacionin e kthyer nga inspektorët dhe diskutimet ndërmjet inspektorëve dhe analistëve.

Një shembull i një listë kontrolli gjendet në Figurën 5. (Lista origjinale vazhdon për katër seksione të tjera). Është një listë kontrolli nga Mongolia dhe ka të bëjë me kontrollin e kushteve higjienike për një biznes ushqimor. Ajo rendit kërkesat rregullative apo ligjore, por nuk është thjesht një Po/Jo. Mos pajtueshmëria për çdo dispozitë ka një pikë. Në fund, një tabelë konverton pikët totale në një vlerësim të rrezikut të lartë, të mesëm ose të ulët. Pikat për tu theksuar janë këto:

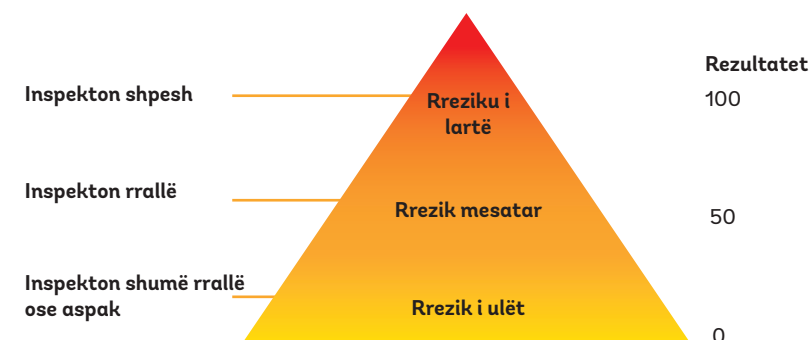
- Përgjigjet janë peshuar gjatë gjithë procesit, duke pranuar se disa çështje janë më të rëndësishme sesa të tjerat.
- Ekziston një kolonë shtesë për të rivlerësuar biznesin në vazhdim, duke lejuar një krahasim të qartë.
- Hyn në detaje të mëdha mbi një nen të ligjit për shkak të rëndësisë së këtyre faktorëve.
- Është një shembull mjaft i hershëm nga një vend që ka zhvilluar lista kontrolli më të sofistikuar gjatë disa viteve. Pikëtimi lejon vetëm 3, 5 ose 10, ndërsa një gamë më e gjerë nuk është e pazakontë në listat e kontrollit.
- Tabela e vlerësimit ka një prag të ulët për rrezik të lartë prej vetëm 50% të pikëve totale. Kjo gjithashtu tregon se është një shembull i hershëm i zhvillimit të tyre të listave kontrolluese. Rezultatet e disa viteve në një sërë biznesesh do t'u mundësonin atyre të rishikonin pikëtimin e tyre.

05. Planifikimi i inspektimit

Inspektimet e bazuara në rrezik mundësojnë prioritizimin e punës, duke vlerësuar të gjitha bizneset sipas nivelit të rrezikut që ato paraqesin. Çdo biznes do të ketë një profil të rrezikut të përgjithshëm që e rendit në një listë sipas rëndësisë. Seksioni i mëparshëm që trajton profilin e rrezikut tregoi se si profili përbëhet nga një kombinim i faktorëve të jashtëm të rrezikut dhe performancës së biznesit. Në seksionin vijues mbi listat e kontrollit shtohet një vlerë tjetër, e cila përshtatet brenda vlerësimit të performancës së biznesit sipas profilit të rrezikut. Kjo ndihmon në përcaktimin e renditjes së bizneseve sipas nivelit të tyre të rrezikut dhe përcaktimin e prioriteteve në inspektimet dhe ndërhyrjet e mëtejshme.

Se si vlerësimi shndërrohet në një plan pune mund të bëhet në disa mënyra. Një mundësi është të bazohet në një kriter absolut ku çdo pikë mbi ndonjë vlerë të caktuar, për shembull 75 konsiderohet si Rrezik i Lartë, ndërsa midis 30 dhe 75 si Rrezik i Mesëm dhe pjesa tjetër është me Rrezik të Ulët. Në një variant tjetër, nëse ka diferencim të mjaftueshëm në vlerësime, të gjitha bizneset do të listohen sipas rendit, kështu që nivelin e rrezikut mund ta kemi në formë të përqindjes, p.sh. 25% më lartë janë rrezik i lartë, etj. Ky model mund të ndiqet nga një strukturë piramide, siç ilustron në Figurën 6 më poshtë, sipas ideve klasike të Piramidës së inspektimit të bazuar në rrezik.

Figura 6. Piramida e inspektimit të bazuar në rrezik

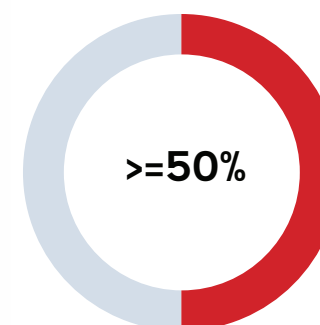

Burimi: Diagrami i autorit

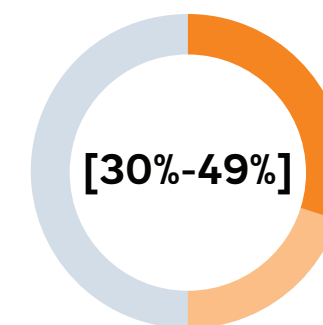
Figura 5. Shembull i një liste kontrolli

Nr	Emrat, nenet dhe dispozitat e legjis-lacionit, rregullave, procedurave dhe standardeve për-katëse	Pyetje	Pikët e miratuara		Pikët e marra	
			Në pajtueshmëri	Në mos pajtueshmëri	Gjatë inspek-timit	Gjatë inspek-timit pasues
I. Rrethinat, ndërtesat dhe objektet			0	69	0	0
1	Ligji për Ushqimin, Neni 10.1.3	Ndërtesat dhe objektet ndërtohen, zgjerohen ose rinovohen sipas një skice të një organizate profesionale	0	10		
2	Qendra tregtare dhe shërbimi i saj. Kërkesat e përgjithshme Standardi MNS 5021:2007, Neni 6.1	Planifikimi, projektimi i ndërtimit të objekteve tregtare dhe praktikant në përputhje me fluksin teknologjik të shërbimit	0	10		
3	Normat dhe rregullat e ndërtimit 31-03-03	Zona e jashtme ka trotuar, ndërsa zona e shkarkimit të mallrave dhe parkingjet janë të asfaltuara dhe kanë gjelbërim	0	3		
4	Ligji për Ushqimin, Neni 10.1.2	Lidhur me ujësjellësin qendror ose lokal/ sektorial	0	5		
5	Ligji për Ushqimin, Neni 10.1.2	Lidhur me kanalizimet qendrore	0	5		
6	Ligji për Ushqimin, Neni 10.1.2	Sistemi i ventilimit funksionon siç duhet dhe është adekuat (matjet fizike)	0	10		
7		Tubat e ventilimit kanë ekrane mbrojtëse kundër insekteve	0	3		
8	Ligji për Ushqimin, Neni 10.1.2	Muret janë bërë nga materiale të përshtatshme për pastrim dhe janë të pastra	0	3		
9	Ligji i Ushqimit, Neni 10.1.2, Normat dhe rregullat e ndërtimit 31-03-03	Tavanet janë pa pjesë të palyera dhe panele të rrëzuara, pa akumulim pluhuri dhe pa prani të dukshme të rritjes së mykut	0	3		

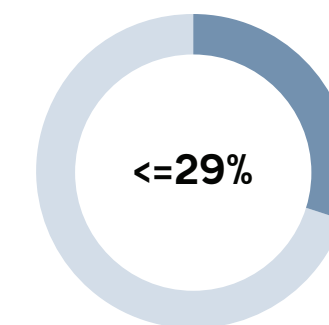
Nr	Emrat, nenet dhe dispozitat e legjis-lacionit, rregullave, procedurave dhe standardeve për-katëse	Pyetje	Pikët e miratuara		Pikët e marra	
			Në pajtueshmëri	Në mos pajtueshmëri	Gjatë inspek-timit	Gjatë inspek-timit pasues
10	Ligji i Ushqimit, Neni 10.1.2, Normat dhe rregullat e ndërtimit 31-03-03	Dritaret janë të punuara me materiale të lehta për t'u pastruar dhe janë të pastra	0	3		
11		Dritaret kanë perde insektesh në pjesët e hapjes dhe nuk lejojnë grumbullimin e pluhurit	0	3		
12	Ligji i Ushqimit, Neni 10.1.2, Normat dhe rregullat e ndërtimit 31-03-03	Dyert kanë sipërfaqe të lëmuar dhe të njëtrajtshme, dhe janë të punuara nga materiale të papërshkueshme nga uji dhe jo korrozive	0	3		
13		Dyert mund të mbyllën plotësisht ose mbyllën vetë dhe mbahen të mbyllura kur nuk përdoren	0	3		
14	Ligji për Ushqimin, Nenet 10.1.2 dhe 10.1.4	Ka ndriçim adekuat natyror dhe artificial (matje fizike)	0	5		
REZULTATI I PËRGJITHSHËM						
VLERËSIMI			0	69 Rreziku Rreziku

Rrezik i lartë

Rrezik mesatar

Rrezik i ulët

Në teori, kjo ide është e thjeshtë, e drejtpërdrejtë dhe është aplikuar me sukses në mbarë botën. Mirëpo, krijimi i një sistemi të tillë kërkon kohë, burime dhe organizim. Zakonisht do të duhen të paktën tre vjet përpara se të mblidhen të dhëna të mjaftueshme për të pasur një pasqyrë të besueshme se ku janë problemet kryesore në sektor dhe do të duhet një ekip i specializuar për ta udhëhequr këtë punë. Sidoqoftë, kjo është një sfidë komplekse me të cilën duhet përballur herët a vonë.

Përdorimi i rezultateve

Inspektorati i centralizuar në Mongoli ndërtoi një sistem inspektimi të bazuar në rrezik me burime shumë modeste. Të dhënat nga të gjitha inspektimet u mblodhën dhe u analizuan në regjistrat Excel në një llap top nga një inspektor. Pasi u mblodhën të dhëna prej tre vitësh, ajo vizitoi të gjitha ekipet e inspektimit, si në qytetin kryesor ashtu edhe në të gjitha zonat rurale, duke ndarë kështu rezultatet.

Ajo mund të tregonte modele të qarta të rezultateve dhe tendencave, por gjithashtu mund të identifikonte anomalitë që kanë nevojë për shpjegim. Kur vizitohet një ekip me rezultate të pazakonta, diskutimi zakonisht thellon kuptimin e asaj që ekipi po bën. Trendet mund të shihen sipas vendndodhjes ose madhësisë së biznesit, ose efekteve të tregut apo edhe zhvillimit gradual të vetë sistemit.

Nëpërmjet këtyre bisedimeve, inspektorët u bindën për vlerën e sistemit dhe rritën kënaqësinë e tyre profesionale duke fituar një ndërgjegje të re për ndryshimin që po bënin përmes peizazhit të rrezikut.

Problemi i parë që hasim zakonisht është se piramida është e kthyer përmbys “kthyer nga koka”, që nënkupton se shumica dërrmuese e bizneseve janë vlerësuar si me rrezik të lartë. Ky fenomen zakonisht ndodh për shkak të mungesës së përvojës, ku inspektorët ngurrojnë ose kanë rezerva të pranojnë çdo biznes si me rrezik të ulët. Po ashtu, është një tendencë e natyrshme tek njerëzit që kur fillon të flitet në kontekstin e rrezikut, identifikimi i tij duket më i lehtë se vlerësimi i tij. Ndërkohë që identifikimi i rrezikut kërkon një dozë imagjinatë, vlerësimi i rrezikut kërkon njohuri dhe gjykim të thelluar. Kjo mund të krahasohet me një situatë të thjeshtë si ajo e kalimit të një rruge të ngarkuar, ku secili person është në gjendje të kalojë atë dhe jeta e tyre mund të varet nga vlerësimi, i cili është instiktiv dhe bëhet pa menduar. Për mbledhjen e faktorëve të përfshirë në profilin e rrezikut dhe kryerjen e vlerësimit, nevojitet përvojë sidomos në zhvillimin e gjykim-it, ashtu sikurse një fëmijë ka më pak aftësi se një

i rritur për të kaluar rrugën në mënyrë të sigurt.

Megjithatë, piramida duhet të jetë në drejtimin e duhur, përndryshe, rreziku nuk është më i dobishëm si kriter prioritizimi. Po ashtu, gjithmonë do të ketë një shkallë progresive të nivelit të rrezikut që paraqitet nga bizneset e ndryshme. Edhe nëse ato janë identike, një biznes që furnizon një klient më shumë se tjetri është teorikisht me rrezik më të lartë. Vlerësimi/pikëtimi do të japë të paktën një gamë të parë të bizneseve, por

ka kufizime për sa duhet të merret parasysh ky aspekt. Nëse ekzistojnë tri biznese me rrezik të lartë dhe me një distancë të shkurtër nga njëra-tjetra, është më mirë t'i inspektoni që të tria në të njëjtën kohë, në vend që të udhëtoni pandërprerë duke u bazuar në rezultatit e pikëve aktuale. Sistemi duhet të jetë efikas dhe efektiv. Duke pasur parasysh që një sistem për t'u zhvilluar apo funksionalizuar plotësisht merr kohë, atëherë mund të fillohet në një qasje më metodike ndaj planifikimit, duke përdorur përvojën dhe njohuritë e inspektorëve. Në çdo vend, një inspektor me përvojë mundet pa problem të identifikojë menjëherë pesë bizneset më të këqija në zonën e tij, por atij mund t'i duhet më shumë kohë për të identifikuar 50 më të mirat. Faktorët e tjerë si lloji i aktivitetit dhe ndikimi i mundshëm (i cili zakonisht rrjedh nga madhësia e bazës së klientëve) mund të identifikohen dhe të përpilohet një listë. Kjo do të ndodhë vetëm në sektorin formal, por është një pikënisje. Profili i

rrezikut përbëhet pjesërisht nga faktorë objektivë si aktiviteti dhe madhësia që mund të sigurohen nga të dhënat e mbajtura tashmë në autoritetet shtetërore. Këto përbëjnë të dhëna mbështetëse në procesin e regjistrimit dhe licencimit.

Një historik i performancës është ajo që kërkon kohë për t'u zhvilluar dhe mbledhur, por për disa arsye, ky faktor është më pak i rëndësishëm. Nëse një biznes ka potencialin të shkaktojë dëme serioze, ai ndoshta ka nevojë për një nivel mbikëqyrjeje, pavarësisht nga performanca e tij. Në anën tjetër, një shitës i vogël ambulant nuk ja vlen të kontrollohet, pavarësisht se sa keq menaxhohet.

Ekziston nevoja për të kryer inspektimet të veçanta ose hetuese, të cilat për nga natyra tyre, nuk janë të planifikuara. Megjithatë, ato duhet prapë të bazohen në rrezik. Ankesat mund të shkaktojnë probleme kur përpiqeni të ndiqni një qasje të bazuar në rrezik, sepse ato shpesh janë incidente me rrezik të ulët. Ato janë të rëndësishme për personin që ankohet, por kjo nuk duhet të jetë një faktor vendimtar për angazhimin e zyrtarëve publik. Koha e shpenzuar e një inspektori me përvojë për të hetuar një ankesë është e njëjtë me kohën e kaluar për të inspektuar një biznes me rrezik të lartë. Është mirë të ekzistojë një sistem për shqyrtimin e ankesave, në mënyrë që inspektorët me përvojë të mos shfrytëzohen ose të shfrytëzohen në masë të vogël për shqyrtimin e tyre.

Raporti ndërmjet inspektimeve të planifikuara dhe atyre të paplanifikuara është një tregues kyç i performancës së një agjencie të inspektimit. Qëllimi duhet të jetë 85/15 ose edhe 90/10 i planifikuar/paplanifikuar.

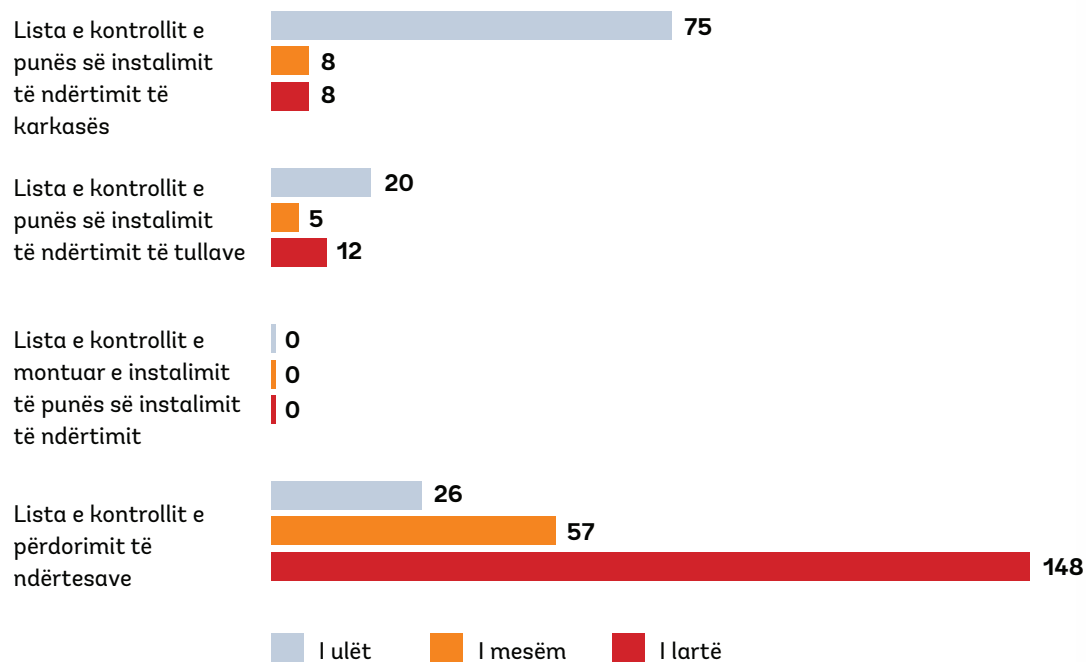
06. Përcjellja/vazhdimësia e të dhënave

Duke marrë parasysh se thelbi i inspektimit është një kontroll i situatës aktuale dhe operimit të biznesit (dhe, në një farë mase, i vetë sistemit), raportimi i gjetjeve ka një rendësi jetike. Po ashtu, është e domosdoshme ngritja e një sistemi digjital, përmes të cilit të dhënat ruhen dhe ato do të jenë të disponueshme për qëllime të kërkimeve dhe analizave. Kjo nuk nënkupton se nevojitet një projekt i shtrenjtë të TI-së, pasi që në vende të tjera janë arritur rezultate të shkëlqyera përmes tabelave të Excel-it në një laptop, megjithëse çdo gjë më e sofistikuar mund të jetë ende e dobishme. Banka Botërore ka mbështetur një sistem të TI-së të specializuar të inspektimit në më shumë se tetë vende, i cili ka treguar rezultate të mira.

Si e dhënë apo informacion kryesor është profili i përditësuar ose i konfirmuar i rrezikut për një

biznes, që njëherit nënkupton qendrën e qasjes së bazuar në rrezik. Kjo e dhënë ndërton "peisazhin e rrezikut" të sektorit dhe lejon jo vetëm caktimin më të mirë të inspektorëve, por edhe një analizë të asaj se çfarë po ndodh në sektor. Të dhënat duhet të jenë dinamike, pasi çdo inspektim i të njëjtit biznes përditëson situatën. Ndryshimet në shkallët e rrezikut mund të tregojnë progres në arritjen e objektivave rregullative, por gjithashtu mund të zbulojnë modifikime të ndryshme në pjesë ose segmente të ndryshme të sektorit, dhe mund të çojnë në nevojën për hetimin e asaj që mund të ndodhë. Më poshtë, Figurat 7 dhe 8 (nga Mongolia) tregojnë gjithashtu se si listat kontroluese mund të ofrojnë të dhëna për ndryshimet e rreziqeve brenda aktiviteteve të ndryshme.

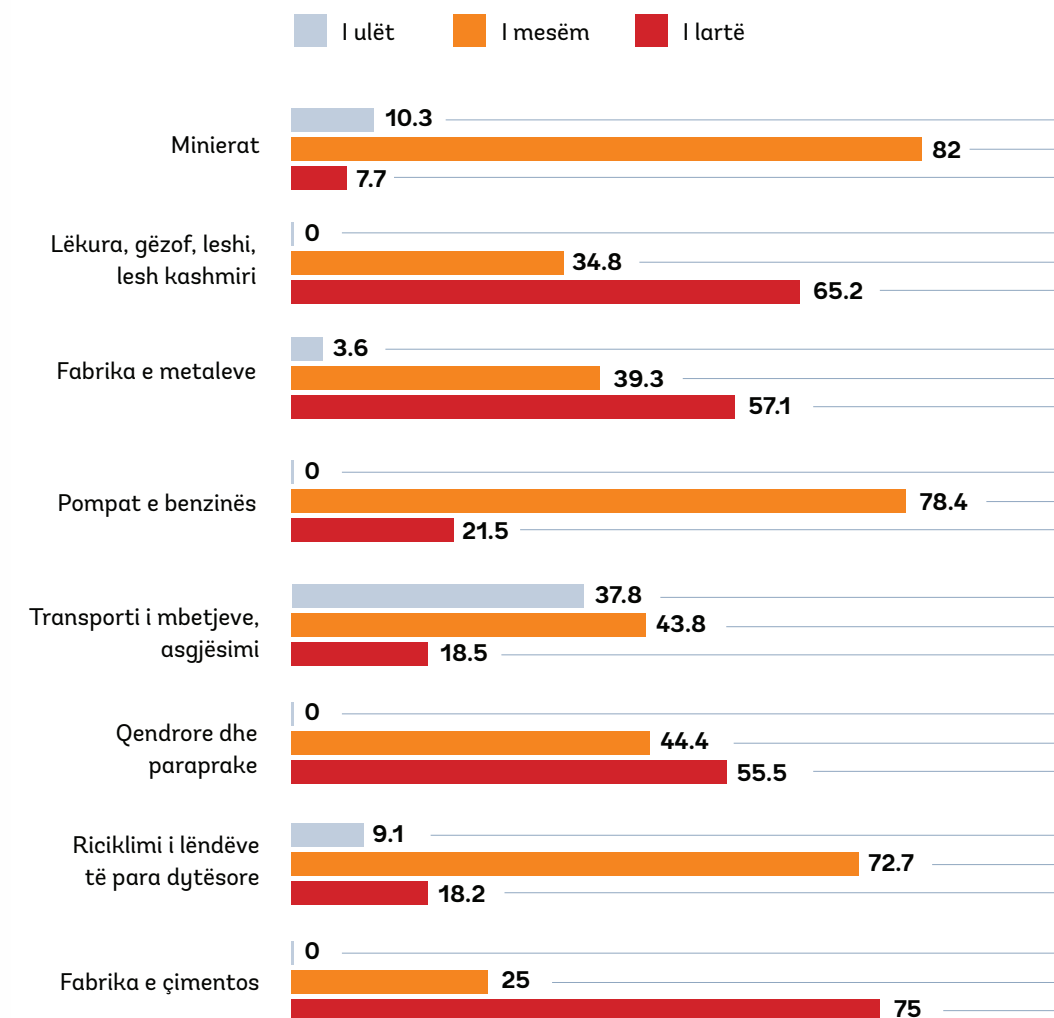
Figura 7. Rreziqet e ndërtimit sipas aktiviteteve

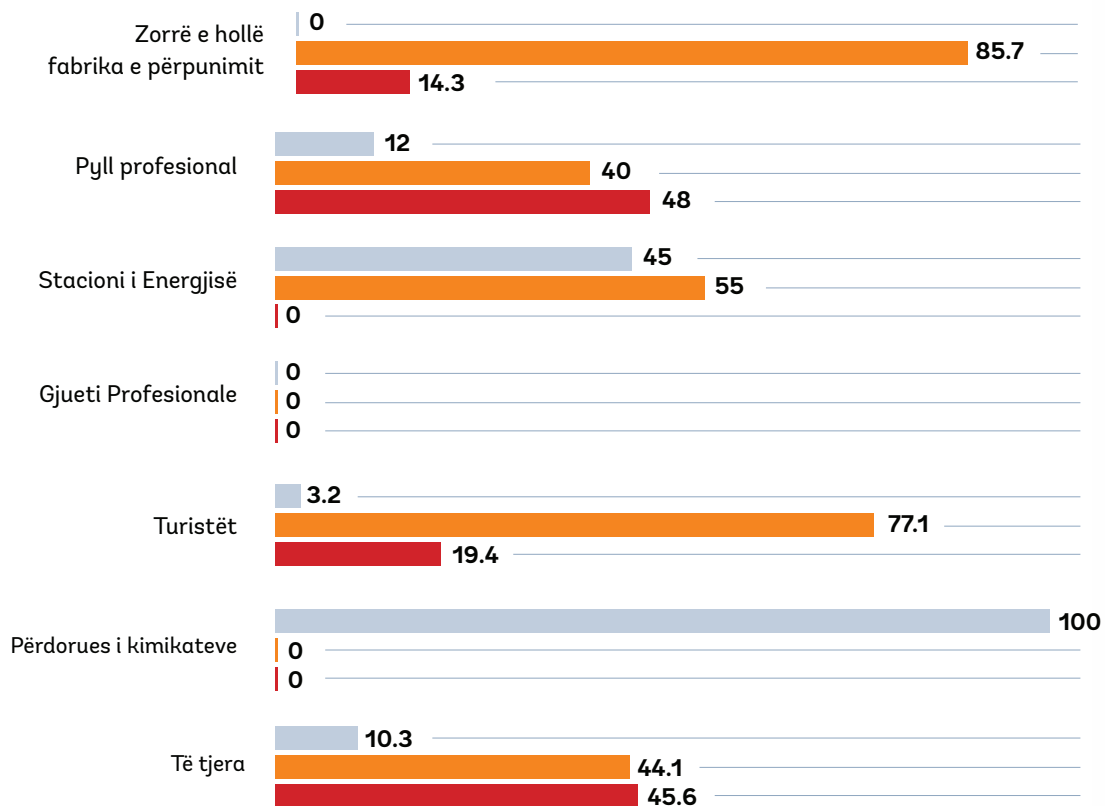

Të dhëna të tjera mund të përditësohen ose konfirmohen, të tilla si ndryshimet e menaxhimit ose ndryshimet në aktivitetet e kryera. Mirëpo, duhet të ketë akoma më pak arsye për një procesin e renovimit të regjistrimit. Inspektimet nuk mbledhin të dhëna tregtare mbi rentabilitetin apo përfitim të biznesit, por shifrat mbi prodhimin janë të rëndësishme për elementin e "ndikimit" në përcaktimin e profilit të rrezikut. Megjithatë, rentabiliteti mund të jetë një faktor shumë i rëndësishëm sa i përket pajtueshmërisë së biznesit, pasi që sa më afër mbylljes të jetë biznesi ndërmerren rreziqe më të mëdha. Raporti i inspektimit duhet të përmbajë hapësirë për të paraqitur vërejtjet e

inspektorit i cili me të drejtë mund të përfshijë shqetësime të tilla. Nevojiten disa vite që listat e kontrollit të arrijnë formën e tyre më të mirë, nëpërmjet përvijës në përdorim. Mund të ndodhë që disa pyetje të jenë të pa përshtatshme dhe disa çështje të tjera mund të dalin shpesh pa një vend të qartë në listën e kontrollit për t'i regjistruar ato. Për këtë arsye, është e rëndësishme që inspektorët të japin komente dhe vlerësim mbi përdorshmërinë e listave të kontrollit dhe ato të rishikohen rregullisht për t'u siguruar që ato janë në formën më të mirë të mundshme.

Figura 8. Rreziqet mjedisore

Po ashtu, duhet të ketë një diskutim të herëpashershëm ndërmjet inspektorëve. Në çdo sistem të inspektimit nevojitet një gradë e caktuar e maturisë apo kujdesit, por kjo është shumë e vështirë për t'u ndërtuar. Në thelb subjektive dhe zakonisht lind në situata të paparashikuara. Ajo që është ka rezultuar si e dobishme në menaxhimin e këtij procesi është që inspektorët të ndajnë përvojat e tyre dhe vendimet e tyre të rishikohen nga kolegët. Kjo praktikë ndihmon në përmirësimin e objektivitetit dhe kualitetit të vendimeve të ekipit të inspektimit.

Inspektimi mund të mos përfundojë brenda një vizite. Mund të ketë nevojë për përmirësime që duhet të realizohen nga biznesi dhe duhet të kontrollohet që ato janë kryer dhe janë kryer në mënyrë të saktë. Edhe pse me një qasje mbështetëse ndaj biznesit, inspektorët kanë ende fuqi për të vendosur sanksione dhe mund të krijohen situata kur kjo duhet të merret parasysh. Situatat e tilla rrallëherë zgjidhen gjatë një vizite. Sanksionet duhet të përdoren për të siguruar përmirësim në të ardhmen, dhe jo si ndëshkim për të kaluarën, prandaj zakonisht ka nevojë për përcjellje/vazhdimësi. Kur gjërat shkojnë keq, përcjellja/vazhdimësia mund të jetë e rëndësishme. Ajo mund të përfshijë ankesa ose procedurë gjyqësore apo edhe veprime ligjore kundër inspektorit ose Inspektoratit për keqpërdorim të pretenduar të autoritetit.

07. Menaxhimi i performancës

Kalimi nga përqendrimi në proces në përqendrimin në rezultatet ka pasojat e veta për treguesit e performancës, individualisht për inspektorët si dhe për menaxhmentin e tyre. Kur theksi bie mbi procesin, treguesit e performancës zakonisht janë rezultatet e procesit. Këta tregues zakonisht janë:

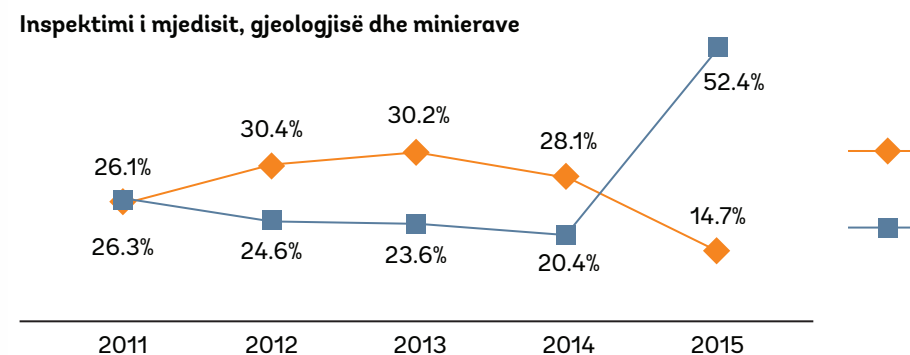
- Numri i inspektimeve;
- Numri i mospërputhjeve të gjetura;
- Shuma e gjobave të vendosura.

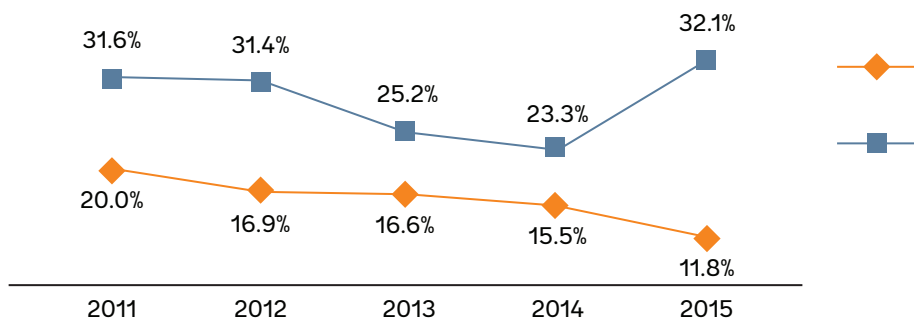
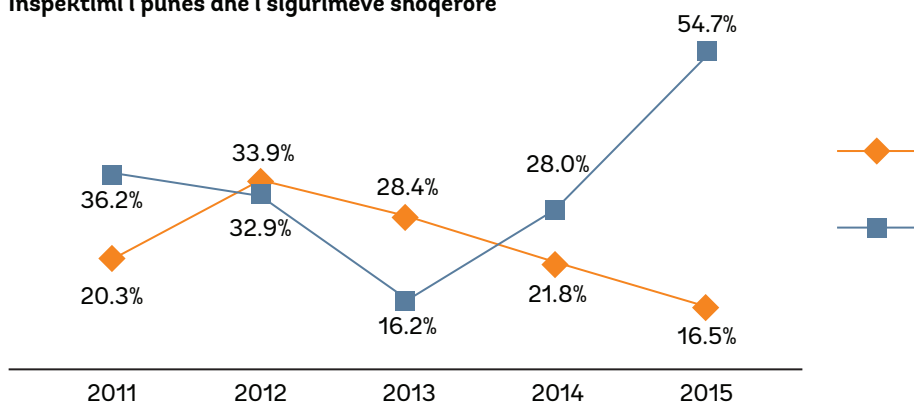
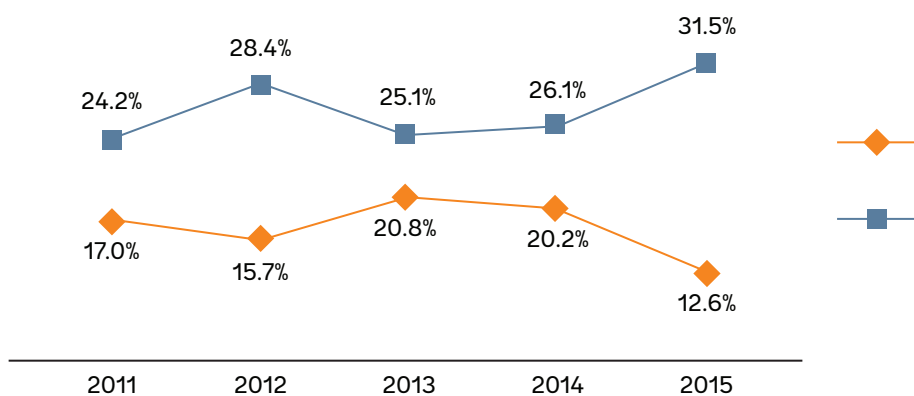
Numri i inspektimeve nuk është gjithmonë një tregues i vlefshëm, veçanërisht pa një sistem të bazuar në rrezik. Shpesh mund të ketë inspektime të kryera në biznese me rrezik të ulët ose të mirë-administruara, që mund të mos kishin nevojë për t'u inspektuar. Numri i mospërputhjeve mund të jetë një e dhënë e dobishme në një kontekst më të gjerë, por si tregues i performancës, mund të sjellë një përqindje të lartë të gjeturash, që nuk është gjithmonë një tregues i suksesit. Po ashtu një shumëllojshmëri e lartë e gjobave mund të shpërblehet, por kjo nuk është gjithmonë një tregues pozitiv. Por këto dy tregues të fundit janë tregues të dështimit të sistemit rregullativ, dhe jo të suksesit. Prandaj, këta tregues çojnë në një qëndrim negativ ndaj inspektimeve, duke u fokusuar më shumë në gjetjen e gabimeve apo duke kërkuar dështimin dhe vendosjen e sanksioneve, në vend të përqendrimit në përmirësimin e përgjithshëm të performancës së bizneseve dhe zbatimit të rregullave me një ndikim pozitiv në shoqëri.

Shembulli i shtetit të Mongolisë ilustruar më poshtë në figurën 9 tregon rezultate pozitive, edhe nëse u deshën katër vjet për t'u arritur ato rezultate, të cilat me të vërtetë u arritën pas tre vjetësh më 2014.

Figura 9 – Arritja e rezultateve me kalimin e kohës.

Gjatë një periudhe katërvjeçare, inspektorati qendror mongol mund të tregonte se numri i subjekteve me rrezik të lartë (me të kuqe) ishte reduktuar dhe shkalla e pajtueshmërisë (e gjelbër) ishte rritur në 23 sektorë - me katër shembuj të dhënë këtu.

Inspektimi shëndetësor**Inspektimi i punës dhe i sigurimeve shoqërore****Inspektimi i infrastrukturës**

Treguesit e performancës duhet të pasqyrojnë shpërndarjen e suksesshme të treguesve të sistemit, siç janë:

- Zvogëlimi i numrit të profileve të rrezikut që janë me rrezik të lartë;
- Zvogëlimi i numrit të mospërputhjeve të gjetura;
- Rritja e numrit të bizneseve vetë-rregulluese;
- Numri i bizneseve joformale që migrojnë në sektorin formal.

Por treguesit më të nevojshëm të performancës lidhen me qëllimet origjinale të kornizës rregullative sektoriale, si p.sh.:

- Zvogëlimi i shpërthimeve të sëmundjeve të kafshëve;
- Zvogëlimi i aksidenteve në vendin e punës;
- Parandalimi i importit të specieve invazive;
- Zvogëlimi i shpërthimeve të sëmundjeve të shkaktuara nga ushqimi;
- Përmirësimi i ndërgjegjësimit të konsumatorëve për produktet e rrezikshme.

Këta tregues janë rezultate konkrete, dhe paraqesin pikërisht atë çfarë qasja e bazuar në rrezik synon të ofrojë. Kjo na kthen tek diagrami origjinal për qasjen e bazuar në rrezik në Figurën 2:

Sistemi rregullativ menaxhon ndikimin e subjekteve të biznesit në botën reale, duke imponuar rregulla për bizneset si një mënyrë për të siguruar që ky ndikim të jetë i favorshëm. Diagrami në Figurën 2 është pra i vendosur brenda asaj që ndodh në botën reale, në pjesën e sipërme, dhe veprimeve të subjekteve të biznesit, në pjesën e poshtme. Lidhësit e gjelbër (në diagram) gjurmojnë procesin e bazuar në rrezik apo se si rreziku është pjesë e këtij procesi, ndërsa lidhësit e kaltër janë mënyrat që informacioni rikthehet për të pasuruar dhe përmirësuar sistemin. Kjo është një paraqitje vizuale e mënyrës për të kuptuar se si funksionon sistemi i bazuar në rrezik.

- Pika e nisjes është situata në botën reale, me vlerat që duhet të mbrohen nga sistemi rregullativ dhe rreziqet që kërcënojnë këto vlera.
- Këto rreziqe shqyrtohen përmes një analize të rreziqeve në sektor, e cila hulumton çfarë po ndodh në të gjithë sektorin, si në aspektin ekonomik ashtu edhe në atë teknik. Gjithashtu, ky proces mund të konsiderojë një perspektivë strategjike për të ardhmen, duke përfshirë ndikimin e teknologjive të reja. Identifikohen kërcënimet kryesore dhe ato që pritet të ndodhin identifikohen në të ardhmen identifikohen si rreziqe.
- Pas identifikimit të rreziqeve që mund të dëmtojnë sektorin, hapi tjetër është të identifikohen ato për të cilat sistemi rregullativ mund të ndër marrë një veprim. Do të ketë tendenca socio-ekonomike që nuk mund të trajtohen nga rregullativ, por Inspektorati mund të punojë me partnerët për të eksploruar mundësinë se ku mund të ketë ndikim.
- Për të menaxhuar rreziqet me sukses, është e nevojshme të përdoren dhe të shkruhen listat e kontrollit, të cilat kombinojnë rregullat nga korniza rregullative me ndikimin që do të kenë në rreziqet që duhet menaxhuar. Analiza e rrezikut lejon një vlerësim të peshuar për secilën kërkesë rregullative, duke bërë inspektimin një kontroll të rëndësishme për të vlerësuar se si subjekti i biznesit po menaxhon rreziqet që ka detyrim të kontrollojë.
- Në të njëjtën kohë, analiza e rrezikut gjithashtu identifikon faktorët që duhet të merren në konsideratë për çdo subjekt biznesi në mënyrë që të vlerësohet çfarë niveli të rrezikut paraqet ky subjekt. Këto informacione përfshihen në profilin e rrezikut për atë biznes. Pjesa e nivelit të rrezikut përfshin vetë veprimtarinë, p.sh. një fabrikë për përpunimin e ushqimit, një pjesë është shkalla e dëmit të mundshëm që ai mund të shkaktojë p.sh. nëse furnizon shumë biznese të tjera, dhe pjesa tjetër është kapaciteti menaxhues i biznesit, pra nëse ai mund të kontrollojë rreziqet e tij.

- Profili i rrezikut mundëson prioritizimin e inspektimeve, duke inspektuar bizneset me rrezik të lartë përpara atyre me rrezik mesatar (dhe ato me rrezik të ulët të inspektohen rrallë). Procesi i bazuar në rrezik deri në këtë pikë përqendrohet në përdorimin e burimeve aty ku ka shumë mundësi të jetë më efektiv (dhe për të shmangur shpenzimin e burimeve aty ku nuk ia vlen). Ndërkohë, në këtë fazë, procesi i bazuar në rrezik në këtë ka krijuar gjithashtu listën e kontrollit, e cila siguron se inspektimi do të jetë i përshtatshëm dhe efektiv.
- Çdo herë që bëhet inspektim, përfitohen informacione dhe përvoja të reja. Këto të dhëna shërbejnë për përmirësimin e listës së kontrollit dhe të profilit të rrezikut. Nevojitet përvoja për të përmirësuar një listë kontrolli vërtet efektive dhe inspektorët duhet të ndajnë vlerësime se si ka funksionuar kjo në shumë situata të ndryshme që ata mbulojnë. Kapaciteti i menaxhimit të biznesit, si element i tretë në profilin e rrezikut, vjen kryesisht nga historia e inspektimit. Inspektori do të vëzhgojë nga afër se sa mirë ose keq biznesi po kontrollon rreziqet e tij. Të dhënat e inspektimit mund të shihen edhe si një anketë e bizneseve në sektor dhe analiza e këtyre të dhënave mund të identifikojë tendenca, modele, anomali apo të dhënat e jashtëzakonshme dhe ndoshta edhe të dhënat mbi performancën e sektorin në tërësi.
- Deri në këtë pikë, nuk ka një lidhje të qartë midis procesit dhe veprimeve të subjektit biznesor. Duhet të ketë ndonjë ndikim që vjen si rezultat i inspektimit, por mund të jetë e vështirë të atribuohen veprimet e biznesit kësaj ndërhyrjeje. Ka raste kur inspektimi është pasiv dhe reaktiv, duke vënë re çfarë po ndodh, por gjithashtu mund të jetë dinamik dhe pro-aktiv. Lidhja shkak-pasojë midis funksionit të inspektimit dhe veprimeve të subjektit është e ndërlikuar, por kjo nuk do të thotë që është e pasuksesshme. Është një nga shumë faktorë.
- Cikli i inspektimit i bazuar në rrezik ka cikle koncentrike. Ekziston një cikël i brendshëm ku vetë procesi i inspektimit kontribuon në përmirësimin e Profileve të Rrezikut dhe Listat e Kontrollit, ashtu siç është shpjeguar më sipër. Megjithatë, cikli kryesor, i jashtëm lidhet me ndikimin e veprimeve të subjekteve të biznesit në situatën reale. Kjo përmbledh thelbin e sistemit rregullativ. Po ashtu, këto veprime mund të nisin ciklin përsëri, në varësi të ndikimit që kanë pasur. Kjo mund të tregojë nëse sistemi po implementohet, por mund të tregojë gjithashtu se sa mirë apo keq po funksionon. Situata reale duhet përditësuar rregullisht, përveç nga reagimet e subjekteve afariste, për të identifikuar rreziqe të shfaqura nga faktorë të tjerë. Ky përditësim ushqehet përmes procesit të analizës së rrezikut përsëri të profilet e rrezikut dhe listat e kontrollit.

08. Pajtueshmëria

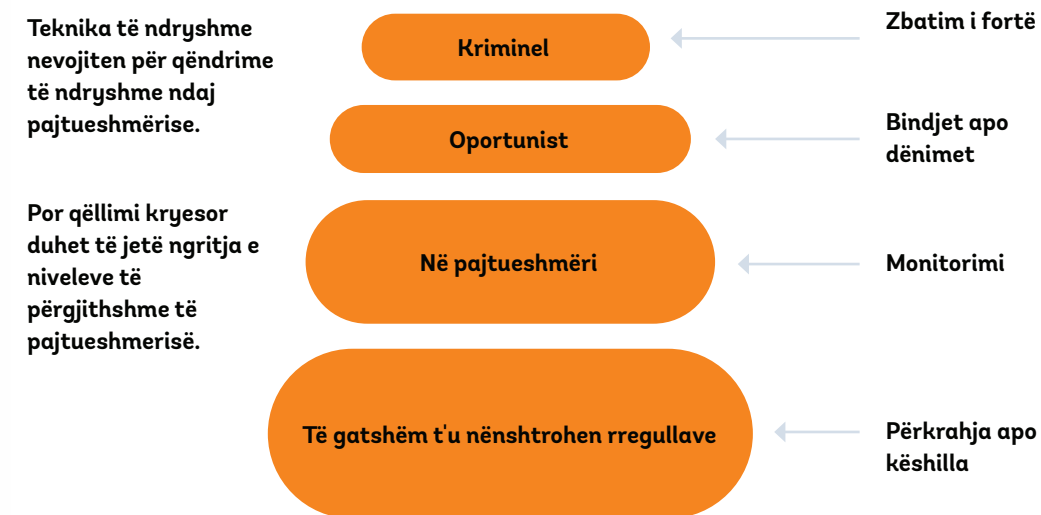
Qasja e bazuar në rrezik është krijuar për të sjell efikasitet dhe efektivitet. Efikasiteti vjen nga përcaktimi i prioriteteve se ku të aplikohen burimet dhe efektiviteti vjen nga fokusimi në rezultate. Kjo pjesë e dytë tani shqyrton se si të përdoret sistemi teknik në mënyra më të mira dhe pro-aktive për të arritur rezultate më të mira. Kjo është disiplina e re të quajtur "Implementimi rregullativ" - apo si t'i bësh sistemet rregullative të funksionojnë.

Rregullim i përgjegjshëm

Një nga mjetet kryesore të implementimit rregullativ quhet "rregullimi i përgjegjshëm" dhe ndërtohet mbi qëndrimet e njerëzve që u nënshtrohen rregullave. Praktika tregon se të gjithë ata janë të njëjtë, kryesisht ngurrojnë t'iu nënshtrohen rregullave dhe se do të gjejnë çfarëdo mënyre për t'ju shmangur nënshtimit. Disa politikë-bërës shkojnë më tej dhe supozojnë

se të gjithë biznesmenët janë mashtrues. Vende të ndryshme kanë aplikuar modelin e "rregullimit të përgjegjshëm" i cili i segmenton njerëzit që janë subjekt rregullimi në katër kategori të ndryshme -tashmë në pajtueshmëri me rregullat, të gatshëm t'ju nënshtrohen rregullave por jo plotësisht, oportunist dhe kriminelë. Këto kategori ndahen gjithashtu në mënyrë proporcionale sipas numrit dhe vëllimit të rezultatit në kategorizimin e paraqitur më poshtë në Figurën 10.

Figura 10. Rregullimi i përgjegjshëm – Kategoritë, shpërndarja dhe reagimet

Burimi: Diagrami i autorit

Shumica e bizneseve janë tashmë në pajtueshmëri me rregullat ose janë të gatshme t'ju nënshtrohen atyre. Shumë pak prej tyre janë të përfshira në veprimtari kriminale. Megjithatë, poenta e gjithë kësaj, është atë se secila kategori kërkon një reagim të ndryshëm nga Inspektorati. Në raste kur ka biznese që shkaktojnë dëme ose rreziqe pa marrë parasysh pasojat për të tjerët, është e nevojshme një zbatim të fuqishëm me sanksione të forta dhe një informim të gjerë publik. Përderisa modeli policor mund të ketë vlerë në disa raste të veçanta, ai nuk duhet të jetë pjesë e qasjes themelore ndaj të gjithë procesit. Madje, në disa situata, mund të jetë më e përshtatshme që autoritetet policore të merren me rastet që kanë të bëjnë me ligjin penal.

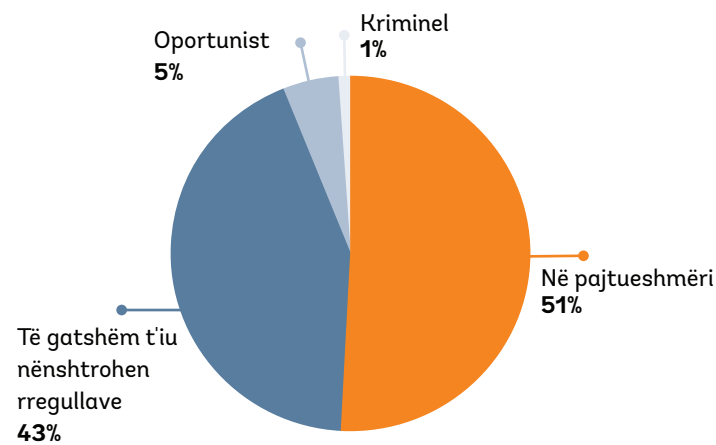
Kategoria më e rëndësishme janë ata që janë të gatshëm t'ju nënshtrohen rregullave, por ende nuk janë në pajtueshmëri. Ky është çelësi për arritur qëllimet rregullative në një mënyrë efektive. Nëse bizneset nuk janë në pajtueshmëri, arsyeja pse nuk janë duhet të kuptohet mirë. Nëse ata nuk dinë se çfarë duhet të bëjnë, gjobitja nuk do t'i ndihmojë ata, por do t'iu ulë resurset që ata duhet të investojnë në pajtueshmëri. Në rastin e këtij grupi, sanksionet zakonisht sjellin efekte të

kundërta.

E gjetura se shumica e bizneseve janë ose të gatshme t'ju nënshtrohen rregullave ose tashmë janë në pajtueshmëri nuk është aq e pazakontë sa mendohet ndonjëherë. Këto janë biznese dhe kanë mjaft vështirësi në menaxhimin e aktiviteteve kryesore të biznesit të tyre, saqë çdo presion i jashtëm duhet të minimizohet me sa më pak telashe të mundshme, duke përfshirë pajtueshmërinë me rregulloret e imponuara nga jashtë. Rrallëherë ka kuptim të luftosh sistemin, kështu që bëhet një tjetër kosto e përgjithshme për t'u menaxhuar sa më ekonomikisht të jetë e mundur. Kështu që, nëse atyre mund t'u tregohet se veprimet që përbëjnë pajtueshmërinë në të vërtetë sjellin përfitime për biznesin, ata do të motivohen t'ju nënshtrohen rregullave ose kërkesave.

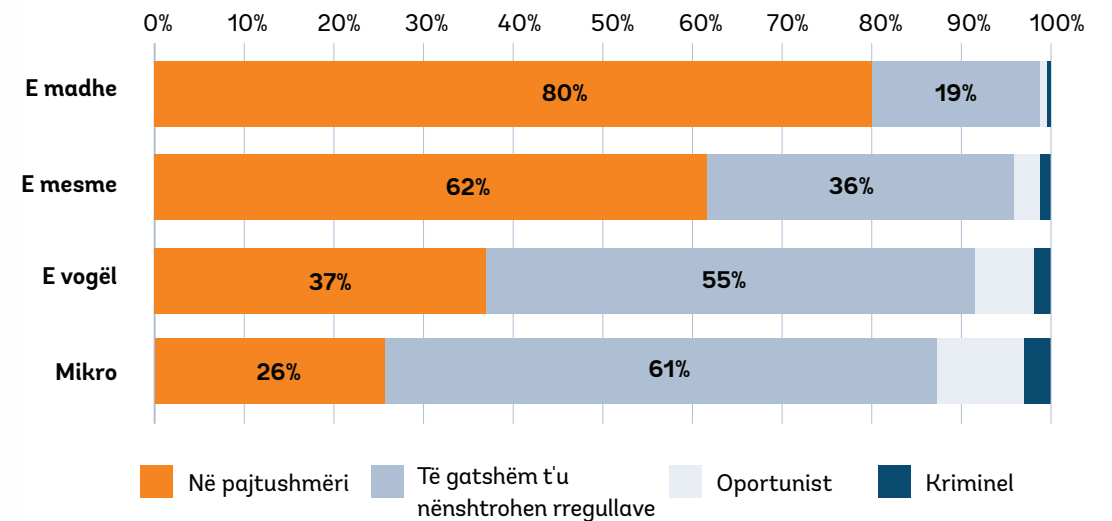
Figura 11 më poshtë tregon shpërndarjen e "rregullimit të përgjegjshëm" në një vend, ku Banka Botërore ka anketuar inspektorë në pesë zona të vendit për të marrë vlerësimin e tyre mbi sjelljen e bizneseve ndaj pajtueshmërisë me rregullat. Këta inspektorë punonin rregullisht me bizneset, kështu që vlerësimi i tyre ishte i lehtë. Disa pyetje shitesë në anketë konfirmuan të gjeturat.

Figura 11. Shpërndarja aktuale në një anketë të një vendi

Burimi: Anketa e pabotuar e Bankës Botërore

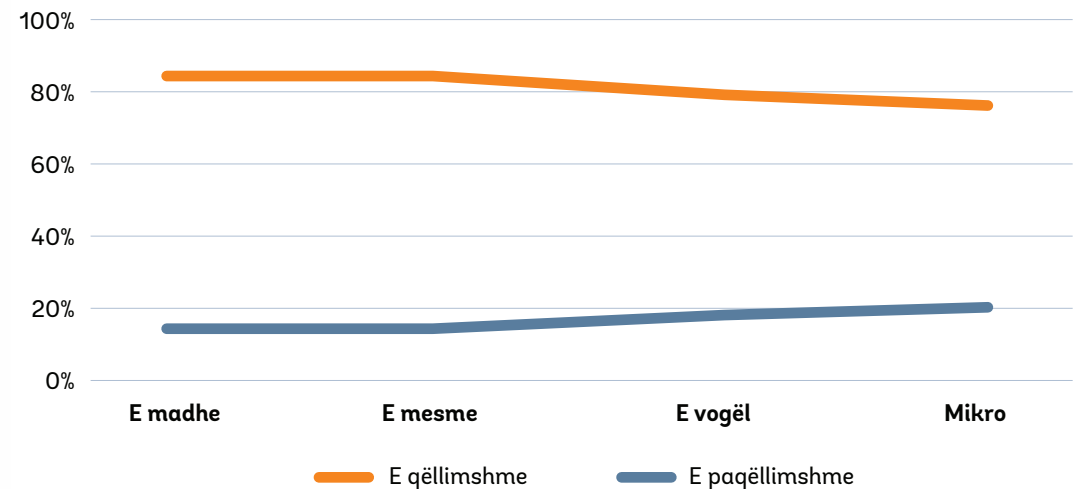
Figura 12. Shpërndarja sipas madhësisë

Në këtë anketë, 94% e bizneseve u vlerësuan si tashmë në pajtueshmëri ose të gatshme që t'ju nënshtrohen rregullave. Ky rezultat më pas u zbërthye sipas madhësisë së biznesit, siç tregohet në Figurën 13 më poshtë. Nuk është për t'u habitur që bizneset më të mëdha ishin në pajtueshmëri. Ata kanë burimet për të menaxhuar pajtueshmërinë dhe shpesh do të konkurrojnë në një nivel ku pajtueshmëria është një standard i zakonshëm. Bizneset shumëkombëshe duhet të përmbushin standarde globale që shpesh shkojnë përtej standardeve

ose rregulloreve të një vendi, thjesht sepse është e pamundur të operojnë me standarde të ndryshme në vende të ndryshme. Sa më e vogël është kompania, aq më e madhe është mos-pajtueshmëria. Përsëri, kjo është e pritshme. Tek bizneset më të vogla, ka pasur shpeshim më të lartë të veprimtarisë oportuniste ose kriminale, por një pyetje tjetër në anketë ka hulumtuar se në çmasë mos-pajtueshmëria ishte e qëllimshme ose paqëllimshme - shih Figurën 13.

Figura 13. Mos-pajtueshmëria e qëllimshme dhe e paqëllimshme

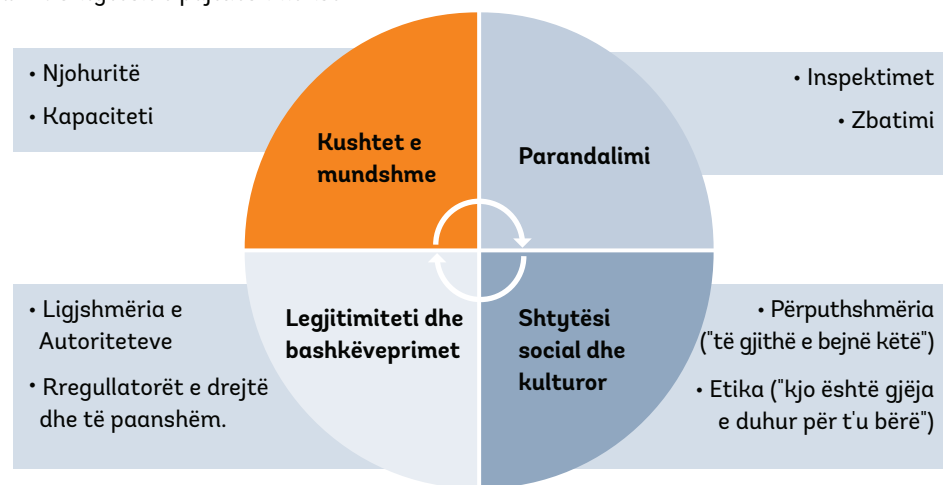
Ky diagram na tregon dy gjëra të rëndësishme. Së pari, numri dërrmues i mos-pajtueshmërive është i paqëllimshëm. Kjo konfirmon atë që inspektorët në atë vend na thanë në pyetje të hapura - që shumica e bizneseve po përpiqen thjesht të bëjnë gjërat si duhet. Së dyti, rastet e qëllimshme rriten me sa i vogël është biznesi. Inspektorët

e shpjeguan këtë duke thënë se këto biznese të vogla nuk i kanë burimet për t'ju nënshtruar rregullave, jo se nuk u intereson respektimi i tyre. Ata e dinin se disa gjëra ishin të gabuara, por nuk mund të shihnin se si t'i shmangnin ato.

Menaxhimi i pajtueshmërisë

Kjo na tregon një lajm shumë inkurajues, se pjesa më e madhe e bizneseve – përfshirë ato të voglat – janë të gatshme të bashkëpunojnë me inspektorët për të respektuar çfarëdo rregulle të vendosur. Sfida e këtij lajmi është të kuptohet se çfarë duhet të bëjë Inspektorati për të punuar në këtë drejtim dhe për t'i kthyer ato që janë të gatshëm t'ju nënshtruar rregullave në biznese tashmë në pajtueshmëri me to. Në figurën 13, zona e rrethuar me ngjyrë të gjelbër tregon sfidën kryesore për implementimin e suksesshëm – është të punohet me një pjesë më të vogël të sektorit për të zbuluar vështirësitë në pajtueshmëri dhe pastaj për të adresuar këto pengesa.

Figura 14. Shtytësit e pajtueshmërisë

Burimi: "Nga ndjekja e shkeljeve të menaxhimit të rreziqeve", Florentin Blanc 2018 Elgar

Figura 14 më sipër paraqet një model të faktorëve që ndikojnë në pajtueshmëri, bazuar në një kërkim të gjerë në shumë vende. Sigurisht, kostoja e pajtueshmërisë ka rëndësi, por nuk është faktori kryesor. Parandalimi ka rëndësi, por shumë më pak nga sa mendonim më parë. Faktorët kryesorë janë zakonisht:

Mospërfillja – e kërkesave rregullative apo edhe e mënyrës se si të operohet me efikasitet në atë sektor;

Kapaciteti – ata dinë çfarë të bëjnë por nuk kanë aftësi, staf, ambiente ose pajisje;

Kostot – ata nuk mund të përballojnë kostot e plota të pajtueshmërisë;

Legjitimiteti – ndihen se trajtohen keq dhe nuk respektojnë ata që zbatojnë rregullat;

Konkurrenca – konkurrentët e tyre nuk po i përmbahen rregullave (dhe po shpëtojnë), prandaj përse duhet ta bëjnë ata? (Kjo funksionon edhe në anën tjetër nëse pajtueshmëria shihet si e mirë - "kështu e bëjmë këtu")

Ndërlikueshmëria e këtyre faktorëve tregon sërish se një model i thjeshtuar i parandalimit, sanksionit dhe inspektimit nuk do të jetë efektiv në shumicën e rasteve.

Një faktor i fundit për t'i shtuar këtij shqyrtimi Ndërlikueshmëria e këtyre faktorëve tregon sërish se një model i thjeshtuar i parandalimit, sanksionit dhe inspektimit nuk do të jetë efektiv në shumicën e rasteve.

Një faktor i fundit për t'i shtuar këtij shqyrtimi të qasjes së përgjithshme ndaj implementimit rregullativ është ndryshimi midis rritjes së pajtueshmërisë dhe reduktimit të mos-pajtueshmërisë. Mbyllja e një biznesi të keq nuk krijon automatikisht një biznes të mirë. Pra, sa varet politika nga ndalimi i gjërave të gabuara ose rritja e atyre të duhura?

Nëse qëllimi i politikës është të prodhojë rezultate pozitive, do varet nga sa inkurajohen veprimeve pozitive nga bizneset. Një shembull i thjeshtë është sistemi rregullativ për sigurinë e ushqimit në Shangai, një qytet me rreth 26 milionë banorë. Qëllimi është të sigurohet ushqim i sigurt për këtë popullatë të madhe. Mbyllja e 100 restoranteve do të jetë statistikisht e parëndësishme në trajtimin e këtij problemi. Ajo që duhet të bëjë sistemi rregullativ është të mbështesë siç duhet ndoshta një çerek milioni biznese të vogla ushqimore për të përmirësuar praktikën e tyre. Zvogëlimi i përqindjes së kriminelëve nuk e rrit numrin e bizneseve në pajtueshmëri me rregullat ose kërkesat.

Sa pajtueshmëri nevojitet?

Qëllimet e politikës duhet gjithmonë të përcaktojnë qasjen ndaj implementimit. Diskutimi i mësipërm shqyrtoi objektivat rregullative që janë pozitive, si rritja e sigurisë, por disa sisteme rregullative kanë të bëjnë me zvogëlimin e rezultateve të padëshiruara, siç janë rregullat kundër monopolit. Megjithatë, shumica e objektivave rregullative kanë të bëjnë me rezultate pozitive. Teoria është se nëse mjaft biznese bëjnë gjërat e duhura, atëherë objektivat rregullative do të arrihen. Por ç'mund të konsiderohet "mjaftueshëm"?

Kjo ndryshon nga një sistem në tjetrin, por arritja e 100% pajtueshmëri për çdo biznes në të gjitha sektorët është vetëm një ëndërr. Edhe korporatat më të mira ndërkombëtare mund të kenë një problem të vogël këtu e atje, por a ka vërtetë ndonjë rëndësi? Bizneset më të vogla mund të mos arrijnë as 50% pajtueshmëri, por nëse shumë prej tyre përparojnë nga 30% në 40% pajtueshmëri, kjo do të ndihmojë në përmirësimin e rezultateve të përgjithshme në të gjithë vendin. Në vitin 2007, Agjencia e Standardeve të Ushqimit në Mbretërinë e Bashkuar vendosi një synim që 75% e bizneseve ushqimore të inspektuara të jenë "gjerësisht në pajtueshmëri". Nëse kjo do të përmbushej, ASU-ja konsideroi se politika e saj do të ishte realizuar me sukses. (Në vitet e fundit, mbi 90% e bizneseve ushqimore

kanë qenë gjerësisht në pajtueshmëri). Por vini re gjithashtu përdorimin e "pajtueshmërisë së gjerë". Sikurse do të mjaftonte që 75% e biznesit të ishte mjaftueshëm i mirë, asnjë biznes nuk ka nevojë të jetë 100% në pajtueshmëri. Masa e "pajtueshmërisë së gjerë" shënonte 3 me 5 (nga maksimumi 5) në skemën e vlerësimit të higjienës.

Inspektorët nuk janë gjithmonë përgjigjja.

Njëherë në vitin 2017, Komisioneri i Sigurisë së Ushqimit për New Delhi kishte pesë inspektorë ushqimi për të siguruar ushqim të sigurt për një qytet me 28 milionë banorë. Në vend që të mbështetej te metodat tradicionale të inspektimit, ajo drejtoi një program për të trajnuar 53,000 tregtarë rrugorë dhe kjo ngriti nivelet e higjienës së ushqimit (dhe ndihmoi shumë biznese të vogla), por nuk kishte asgjë të bënte me inspektimet. Ajo përdori pesë inspektorët për të menaxhuar median kur ata raportin histori që shkaktonin frikë.

Jo të gjitha rregullat janë njësoj të rëndësishme për sa i përket dhënies së rezultateve. Po ashtu, sa më e specifike që është një rregull, aq më e madhe është mundësia e një mos-pajtueshmërie teknike që nuk ka ndonjë ndikim në politikë. Për shembull, nëse një derë është 5 centimetra më ngushtë se sa është e përcaktuar sipas rregullave, problemi qëndron tek detaji i rregullës dhe jo në performancën në praktikë. Rregullat duhet të përcaktojnë rezultatet që duhet arritur dhe t'ia lënë biznesit të merret me situatat e përditshme dhe të gjejë mënyrat më të mira për t'i arritur ato.

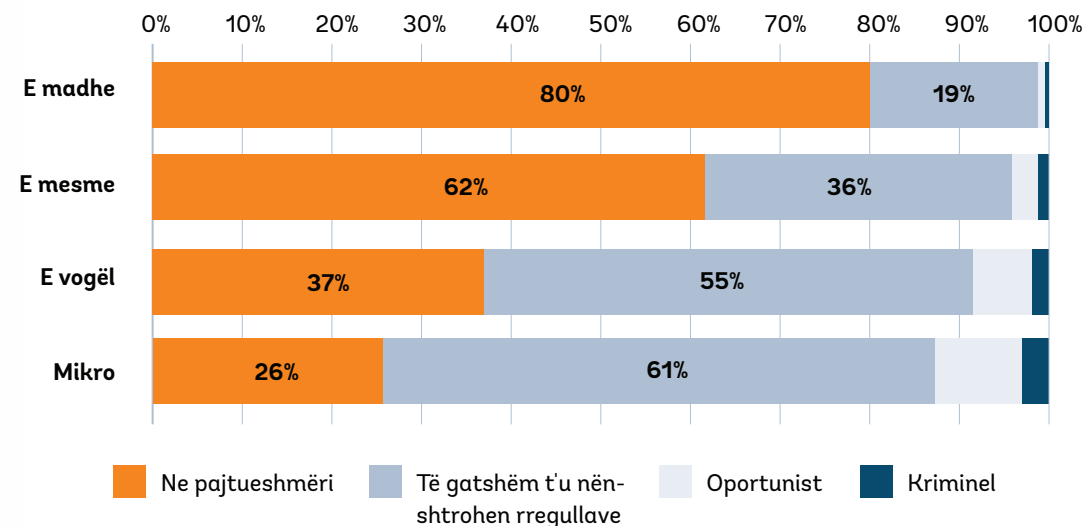
Pra, një sistem inspektimi që gjobit bizneset për mos-pajtueshmëritë teknike që kanë ndikim të vogël në objektivat rregullative është më tepër një mjet për të siguruar punë për inspektorët

sesa për të siguruar një sistemi rregullativ efektiv. E rëndësishme është të shohim që biznesi është i vetëdijshëm për problemet, po përpiket t'i zgjidhë ato dhe nuk po bën gjëra që janë vërtetë të rrezikshme. Kur hasim një problem të vogël duhet të shpjegojmë se çfarë ka shkuar gabim dhe si ta korrigjojmë atë. Inspektorët janë një burim i vlefshëm për ndihmë dhe nuk duhet të humbasin kohë duke u përpjekur që ta kthejë një biznes mjaft të mirë në një biznes shembullor. Zbatimi i rregullave të paqarta rrit rrezikun e vërtetë të largimit të biznesit dhe e kthen atë nga i gatshëm për t'iu përmbajtur rregullave, në përpjekje për t'u përmbysur ose manipuluar sistemin.

Sa inspektorë ju duhen?

Inspektorët janë të dobishëm për më shumë sesa thjesht inspektime. Ata janë "sytë dhe veshët" e sistemit Inspektorët janë të dobishëm për më shumë sesa thjesht inspektim. Ata janë "sytë dhe veshët" e sistemit rregullativ. Por ata duhet të përdoren në atë mënyrë për të përfutur, dhe kjo nuk bëhet shpesh. Ata mbledhin shumë njohuri të rastësishme rreth sektorit dhe praktikave të biznesit, kështu që potencialisht mund të jenë këshilltarë të vlefshëm për bizneset. Ata gjithashtu mund të kenë njohuri teknike të konsiderueshme për çështjet e sistemit rregullativ, si në aspektin e rregullave ashtu edhe në atë të shkencës. Kështu, kjo mund t'i bëjë ata të vlefshëm për të këshilluar bizneset për mënyrat më të mira të operimit. Megjithatë, nëse ata janë të ngarkuar shumë, të pa trajnuar dhe të paguar keq, mund të kenë tendencë të zhvatin para nga bizneset dhe të shkaktojnë dëme në vend sesa dobi. Inspektimi një për një është i shtrenjtë dhe mund të mos jetë i vlefshëm në shumicën e rasteve. Inspektimet paguhet nga taksapaguesit dhe duhet të jetë e mundur të vlerësohet se çfarë përfitimi ka taksapaguesi nga ai investim. E vërteta është se shumë ekipe inspektimi ekzistojnë për arsye historike apo të trashëgimie ose për një supozim të përgjithshëm që një sistem i bazuar në rregulla duhet të kontrollohet nga zyrtarët qeveritarë. Kur përpiqeni të bëjmë një lidhje shkak-pasojë

Figura 12. Shpërndarja e pajtueshmërisë sipas madhësisë

midis veprimtarive inspektuese dhe rezultateve rregullative, zakonisht bëhet shumë e vështirë. Një gjë e tillë nuk bëhet mënyrë automatike. Për shembull kur Armenia prezantoi inspektimin e bazuar në rrezik, ndaloi inspektimet e NVM-ve derisa trupi inspektues të përgatiste një set të plotë të listave kontrolluese, që zgjati tre vjet. Gjatë kësaj periudhe, nuk pati ndonjë ndryshim të dukshëm rezultatet rregullative. Inspektimet nuk kishin dhënë fare vlerë publike. Edhe Gjeorgji pas "Revolucionit të Trëndafilave", shpërbëri shumicën e organeve të inspektimit dhe nuk u identifikua asnjë dëm publik më pas. Kjo nuk do të thotë se inspektimi është humbje kohe, por se çfarë vlerë publike sjellin inspektimet mund të jetë e vështirë dhe e diskutueshme. Pyetja më e mirë për të bërë është se si të përdorim më së miri burimin e inspektimit që kemi në dispozicion. Së pari, natyrisht, aplikoni qasjen e bazuar në rrezik. Por kjo nuk përfshin vetëm inspektimin e bizneseve me rrezik shumë të lartë. Është një çështje e vlerësimit të rezultateve opti-

male për sektorin. Kjo lidhet me zgjedhjen midis reduktimit të mos-pajtueshmërisë dhe rritjes së pajtueshmërisë. Është e dobishme të shikojmë sërish Figurën 12.

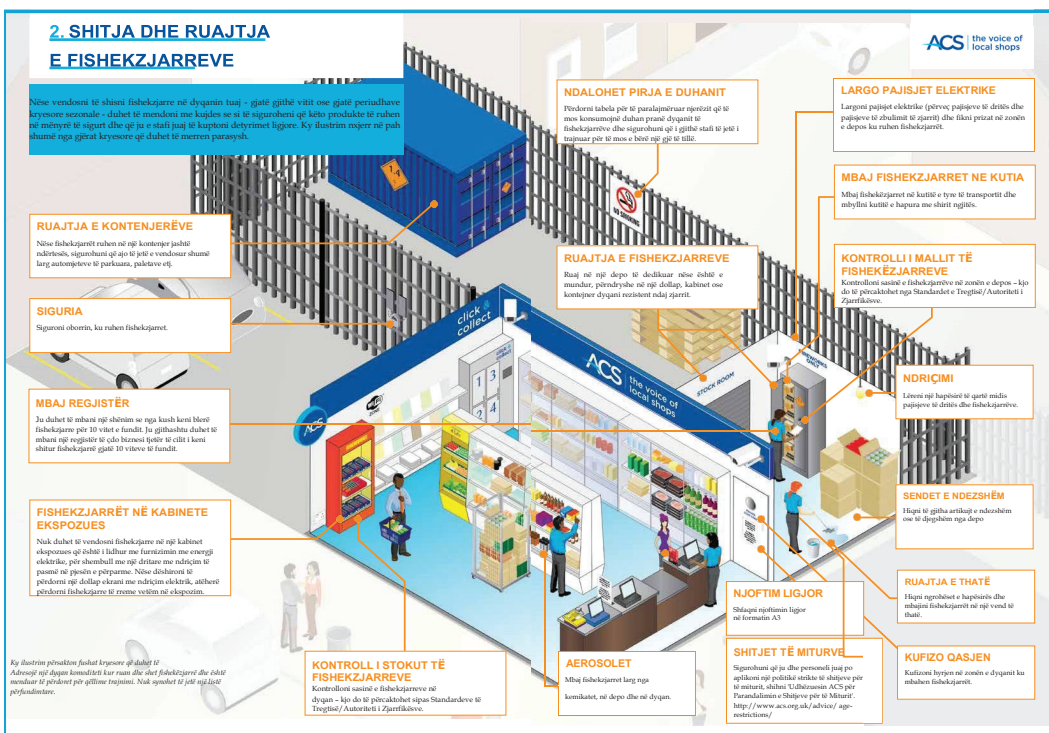
Kjo tregon se është shumë e rëndësishme të përqendrohemi te bizneset që janë të gatshme t'u nënshtrohen rregullave, por që ende nuk janë në pajtueshmëri. Por shumë prej tyre do të jenë me rrezik të ulët për shkak të madhësisë së tyre, ngase janë të vogla ose mikro. Individualisht, ato janë me rrezik të ulët, por së bashku mund të jenë me rrezik të lartë. Bizneset individuale me rrezik të lartë kanë më shumë gjasa të jenë të mëdha, thjesht për shkak të ndikimit potencial. Për të vlerësuar rrezikun për sektorin, Inspektorati duhet të merret me të dyja llojet e bizneseve. Mënyra për ta bërë këtë është të shohim përtej thjesht inspektimeve.

09. Përtej inspektimeve – angazhimi dhe ndikimi

Largimi nga modeli policor inspektimit ka qenë një hap pozitiv drejt zhvillimit të mënyrave të reja të punës, jo thjesht një hedhje poshtë e një modeli që po dështonte. Shtrëngimi është i nevojshëm kur biznesi refuzon të ndalojë praktikën e rrezikshme, por kjo ndodh shumë rrallë. Nëse një biznes përpiket të jetë në pajtueshmëri, shtrëngimi jo vetëm që nuk është i nevojshëm, por mund ta tjetërsojë bëjë biznesin apo ta bëjë të kundërvihet. Ajo që ka rëndësi është forcimi i vullnetit dhe gatishmërisë së biznesit për t'iu nënshtruar rregullave. Mirëpo, për një gjë të tillë kërkohet një qasje të re, metoda të reja dhe shkathtësi të reja. Çelësi për rritjen e pajtueshmërisë është të

kuptuarit e pengesave ndaj pajtueshmërisë dhe të merremi me to. Kjo do të thotë angazhim i vërtetë me bizneset. Inspektorët me përvojë do të kenë tashmë një njohuri të disa prej çështjeve, por kjo kërkon mbledhje sistematike të dhënave, mundësisht duke anketuar bizneset nga një palë e tretë e pavarur, që të inkurajojë bizneset të jenë të hapura. Nëse të dhënat fillojnë të tregojnë tema dhe çështje të përbashkëta, nuk ka më nevojë për një marrëdhënie një për një që është e nevojshme për inspektimet tradicionale. Një zgjidhje e njëjtë për një problem mund të funksionojë për qindra biznese.

Figura 15. Shembull i një infografiku rregullativ modern

Burimi: Shoqata e dyqaneve komode - <https://www.acs.org.uk/advice>

Një pengesë e zakonshme është mosnjohja ose keqkuptimi i rregullave. Mënyra më e mirë e njoftimit dhe shpjegimit të rregullave është një pjesë e angazhimit dhe mund të bëjë një ndryshim të konsiderueshëm me një kosto relativisht të vogël. Kjo mund të shihet në Figurën 15 që është një shembull i përdorimit të grafikës informuese për socializim dhe shpjegim të një sërë rregullash për një biznes të vogël. Kjo është mënyra se si implementimi rregullativ modern po zhvillohet. Bizneset e vogla nuk lexojnë ligjet, rregulloret, madje as udhëzimet ose standarde, por nuk duhet të jenë të detyruara t'i lexojnë ato.

Infografikët mund të shpërndahen në internet dhe madje nuk ka nevojë të shtypen nga qendra dhe të shpërndahen. Biznesi mund t'i shtypë në vend dhe t'i varë ato në muret e tyre. Ato gjithashtu mund të përgatiten në gjuhë të ndryshme, me një kosto të vogël shtesë.

Potenciali i vërtetë për angazhim, është te sektori joformal. Një grafikë informuese në internet ose një video në YouTube mund të arrijë mijëra biznese të vogla dhe mikro. Për ta, përmirësimi është më i rëndësishëm se pajtueshmëria. Edhe nëse ata nuk do të kalonin një inspektim të duhur, nëse ata mund të përmirësojnë praktikën e tyre të veprimit, atëherë kjo është përparim. Përmirësimi në mijëra biznese të vogla paraqet një përparim i konsiderueshëm. Për shembull, Autoriteti i kontrollit të ushqimit në Indi ka për detyrë të ofrojë ushqim të sigurt dhe të shëndetshëm për 1.5 miliardë njerëz çdo ditë dhe tani po përpiket të rrisë nivelet e praktikës në të gjithë sektorin e madh joformal. Për këtë qëllim, ka përgatitur 350 video në YouTube dhe shumë pak akte nënligjore.

Kjo është një mënyrë e re e zbatimit të rregullorëve, por ajo bazohet në të njëjtën qasje themelore si metoda tradicionale – duke ndikuar në veprimet dhe vendimet e bizneseve në një mënyrë që do të japë rezultatet e dëshiruara. Tani kemi mënyra të ndryshme për ta bërë këtë që nuk i dispononim më parë. Dhjetë vjetë më parë, ishte shumë inovative ose radikale të sugjerohej që një

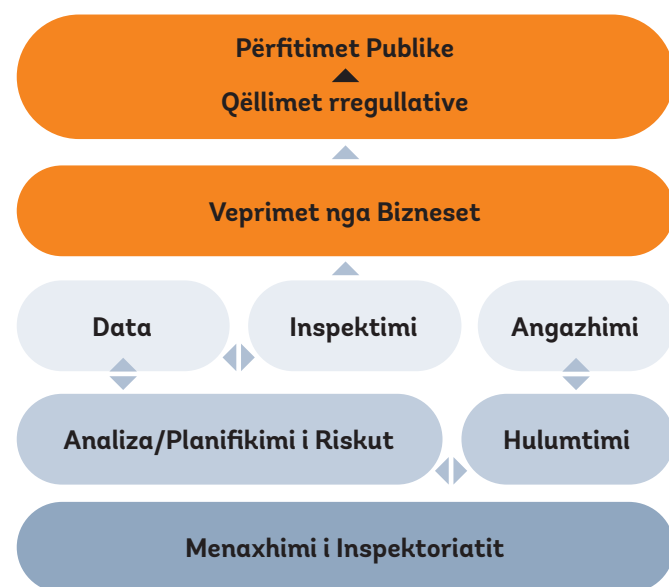
agjenci rregullative të kishte një faqe Facebook, por tani aftësitë e mediave sociale po bëhen të domosdoshme që një agjenci rregullative të jetë efektive.

Një mënyrë tjetër për të rritur efektivitetin e një Inspektorati është të bashkëpunojë me partnerë që po përballojnë të njëjtën problematikë, ndoshta nga një këndvështrim tjetër. Një rast klasik është dogana, e cila mund të jetë një bashkëpunëtor shumë i dobishëm për disa Inspektorate për shkak të kontrolleve kufitare dhe sistemeve të krijuara tashmë nga Dogana për menaxhimin e të dhënave të importit. Sektori vullnetar mund të merret gjithashtu me disa nga çështjet socio-ekonomike që mbështesin disa objektiva rregullative të Inspektorateve dhe mund të ketë tashmë rrjete të zhvilluara mirë në të gjithë vendin. Shoqatat tregtare mund të jenë të dobishme, nëse drejtohen mirë, por zhvillimi i një faqeje cilësore të internetit për Inspektoratin mund të fillojë të ofrojë një platformë më të mirë për t'u angazhuar me bizneset. Për disa sektorë, konsumatorët mund të jenë një aleat shumë i fuqishëm, sepse zgjedhjet e tyre të blerjes mund të ndikojnë tek bizneset më bindshëm sesa një inspektim. Inspektorët mund të vendosin gjoba, por konsumatorët mund t'i mbajnë bizneset gjallë ose t'i shkatërrojnë ato. Mund të ketë gjithashtu mundësi për të shkëmbyer problemet me homologët e Inspektoratit në vende të tjera.

10. Kërkesat Institucionale

E gjithë kjo ka implikime për Inspektoratet. Ky udhëzues paraqet atë që po ndodh në mbarë botën në zhvillimin dhe zbatimin e implementimit rregullativ. Për të ilustruar se sa është zhvilluar ky model, një konferencë e fundit mbi implementimin rregullativ pati 400 delegatë nga 60 vende në gjashtë kontinente (duke përfshirë një delegacion nga Kosova, ku Inspektorja e Përgjithshme bëri një prezantim të sfidave aktuale në reformat e Kosovës). Në këtë dokument përfshihet një kombinim i njohurive të pareshtura rreth zbatimit të inspektimit të bazuar në rrezik dhe gjithashtu theksohen aspekte të rëndësishme nga praktika e mirë ndërkombëtare. Inspektoratet kanë mundësinë të përfitojnë nga kjo përvojë e përbashkët globale, por fillimisht ata duhet të vendosin për nivelin e tyre të ambicies. Ligji për Inspektimet është, në disa aspekte, i avancuar dhe modern në fushën e inspektimit. Niveli i ambicies së Inspektorateve mund të shtrihet deri te tejkalimi i vendeve të tjera dhe synimin për një sistem më të avancuar.

Figura 16 – Korniza e re e inspektimit

Inspektimi i bazuar në rrezik nuk mund të aplikohet pjesërisht nga inspektorët individualë. Për këtë duhet një qasje sistematike nga Inspektorati. Nëse Inspektorati tashmë ka një sistem inspektimi të mirë organizuar, por që nuk është i bazuar në rrezik, mirëpo ka një ekip menaxhues kompetent dhe disa analiza të dhënave, atëherë tranzicioni mund të bëhet shumë më i lehtë. Megjithatë nëse sistemi është bazuar në kontrollin e pajtueshmërisë teknike dhe vendosjen e gjobave për të gjitha shkeljet, sfida kulturore për t'u përshtatur me IBR-në do të jetë e rëndësishme, përveç sfidës menaxheriale. Nëse inspektori shpërblehet për gjobat dhe konstatimin e shumë shkeljeve, do të jetë një ndryshim i madh që ai të bëhet një mbështetës i bizneseve që po përpiqen të përmirësohen. Për të zbatuar plotësisht inspektimin e bazuar në rrezik, nevojitet një kornizë siç përcaktohet në Figurën 16.

Inspektimet janë në qendër, por është e qartë se korniza përmban shumë më tepër se vetëm inspektimet:

- Qëllimi i përgjithshëm është realizimi i përfitimeve publike të synuara, përmes realizimit të objektivave të sistemit rregullativ që aplikohet.
- Por këto objektiva realizohen përmes veprimeve të bizneseve, jo drejtpërdrejt nga inspektorët ose ndonjë pjesë tjetër e qeverisë: sfida e qeverisë është të gjejë mënyra për të ndikuar në veprimet e bizneseve dhe inspektimi është vetëm një mjet për të arritur atë. Forma të tjera të angazhimit me bizneset, nëpërmjet këshillave dhe edukimit ose presionit nga konsumatorët, mund të ndikojnë gjithashtu në veprimet e tyre. Kjo mund të ketë ndikim edhe në sektorin joformal.
- Aplikimi i mjeteve të rrezikut është komponent kryesor e ndryshimit në operacionet e inspektimit. Këto mjete rrisin efikasitetin dhe efektshmërinë e inspektimeve duke i përqendruar ato atje ku kanë më shumë ndikim. Një qasje e bazuar në rrezik ka nevojë për analizë, dhe për të kryer analizën ka nevojë për dëshmi dhe kërkime.
- Të dhënat janë thelbësore për dëshmi dhe analiza, të cilat e mbështesin analizën në realitet. Tregojnë se çfarë duhet të bëhet dhe më vonë tregojnë nëse ka funksionuar. Inspektimet bazohen në të dhënat dhe gjithashtu krijojnë vetë të dhëna rreth mënyrës se si po funksionon sektori.
- Në themel të gjithë kësaj është ekipi i menaxhimit për organizatën. Këtu ka shumë më tepër se sa thjeshtë dërgimi i inspektorëve për të kryer inspektimet.

Këto funksione mund të kërkojnë rekrutim të shkathtësive të reja të cilat disa Inspektorate aktuale nuk i kanë. Disa aktualisht po punësojnë shumë inspektorë të rinj dhe kjo mund të jetë një mundësi për të sjellë disa nga shkathtësitë e reja. Inspektorët e rinj nuk duhet të marrin domosdoshmërisht rolin tradicional të inspektimit, por mund të angazhohen edhe në fushën e përcjelljes dhe kërkimit, si dhe për inspektim, për të zgjeruar rolin e tyre. Të tjerët mund të kenë mungesë inspektorësh për sistemin tradicional të inspektimit dhe mund të kenë nevojë të zhvillojnë një qasje më të gjerë për të mbështetur pajtueshmërinë në mënyrë që të zgjerojnë ndikimin e tyre. Në një rast ideal, çdo Inspektorat, përveç inspektorëve, do të ketë këto lloje të shkathtësive dhe personelin:

Tabela 1 – Kërkesat për stafin e nevojshëm përveç Inspektorëve

Funksioni	Shkathtësitë	Numri
Analiza dhe vlerësimi i rrezikut	Menaxhimi i rrezikut, ekonomia, statistikat	4
Angazhimi	Komunikimet, mediat sociale, dizajni grafik	3
Shërbime të teknologjisë informative	Shkathtësitë e TI-së, statistikat	2
Shërbime ligjore	Zbatimi, këshillimi për çështjet e inspektimit	3

Planifikimi dhe strategjia	Përvoja sektoriale, ekonomi, juridik	3
Menaxhmenti i lartë	Drejtori dhe zëvendës drejtori	3
		18

Bashkëpunimi me Ministrinë përkatëse është jashtëzakonisht i rëndësishëm. Fokusi në objektivat rregullative mund të krijojnë një lidhje më të ngushtë mes të dy institucioneve dhe mund të mundësojë gjithashtu që Inspektorati të mbështetet me disa nga aftësitë e reja që i nevojiten, veçanërisht në analizën e rrezikut dhe ndoshta në komunikim. Për të kuptuar nuancat e implementimit rregullativ, Ministria mund të ketë nevojë për kohë, por pritët që partneriteti të sjellë përfitime për të dyja palët. Për më shumë, duhet bërë përpjekje për t'i bërë të gjitha ligjet përkatëse më të përshtatshme për praktikën rregullative moderne. Këmbëngulja për zbatimin strikt të ligjeve të detajuara do të përforcojë modelin policor dhe do ta vështirësojë reformën. Ndërsa, marrëveshja ndërmjet Inspektoratit dhe politikëbërësve për qëllimet e implementimit duhet të ketë përparësi deri sa ligjet e aplikueshme përditësohen.

11. Përfundime

Ky dokument udhëzues ofron një përmbledhje se si të ndërtohet një sistem inspektimi i bazuar në rrezik dhe si të përdoret për të rritur ndjeshëm vlerën e një inspektorati modern, i fokusuar në rezultate reale. Dokumenti shpesh përsërit se do të duhet rreth tre vjet për të zhvilluar, por ka shumë mësim nga vendet e tjera për t'u ndërtuar mbi të. Por, Kosova fillon edhe me përparësi të tjera si më poshtë:

- Është një vend i vogël që ka treguar tashmë aftësi të shkëlqyera për të kapërcyer shtigjet e zhvillimit dhe për të arritur rezultate të jashtëzakonshme në renditjet ndërkombëtare;
- Ligji për Inspektimet është shumë i mirë dhe ofron një bazë të fortë legjislative për efektivitetin institucional dhe operacional;
- Zyra e Inspektorit të Përgjithshëm që koordinon një numër të vogël të Inspektorateve Qendrore është një model i avancuar për zhvillimin e fuqishëm të praktikës efikase;
- Marrëdhënia me Ministrinë përkatëse duke qenë Agjenci Ekzekutive, ndjek disa nga vendet lider në këtë fushë, p.sh. Mbretërinë e Bashkuar, duke kombinuar politikën dhe zbatimin.

Ky është një shpjegim i përgjithshëm, ashtu siç është edhe ky udhëzues. Çdo Inspektorat do të ketë rrugëtimin e vet dhe duhet të aplikoj mësimet dhe kornizat sipas nevojave dhe kërkesave të veta.

Rreziqet ndryshojnë sipas sektorit dhe secili sektor do të ketë gjithashtu karakteristikat e veta kosovare. Këtu është thelbi i bashkëpunimit me Ministrinë, por Ligji për Inspektimet e njeh këtë dhe i jep Inspektorit të Përgjithshëm një rol për ta mbështetur Ministrinë në mbikëqyrjen e Inspektoratit të saj Qendror.

Regjime të ndryshme rregullative përshtaten me IBRR-në në mënyra të ndryshme. Inspektorati i Mbikëqyrjes së tregut do ta aplikoj në një mënyrë të tjetër krahasuar me Inspektoratin e Punës, i cili do të ketë një sistem më të ngjashëm me atë të Bujqësisë, Sigurisë Ushqimore, Veterinarisë dhe Pylltarisë, ndërsa Mjedisi, Uji, Natyra, Planifikimi Hapësinor dhe Ndërtimi do të jenë të ndryshme nga të dyja. Do të ketë sfida të rëndësishme me kushtet e ligjeve që do të zbatohen, ku disa prej tyre mund të kenë kenë një qasje shumë detajuese, duke bërë IBRR-në të mund të

sfidohet nga jurist konservatorë. Disa Inspektorate më të vogla dhe të specializuara mund të jenë krijuar me një fokus shumë të ngushtë për të mbikëqyrur procese të veçanta.

Përtej gjithë këtyre sfidave qëndrojnë çështjet kulturore dhe interesat për mbajtjen e sistemeve aktuale, por kjo është normale për shumicën e reformave. Çfarë propozohet këtu është një ndryshim themelor në mënyrën se si qeveritë operojnë për të sjellë përfitime për popullin, ekonominë dhe mjedisin. Qasja tradicionale për implementimin e sistemeve rregullative ka kohë që ekziston dhe ka lënë pas shumë sisteme të trashëguara, origjinën e të cilave ne të gjithë e kemi harruar, por ende i zbatojmë. Por qasja e bazuar në rrezik është ndërtuar mbi realitetet aktuale dhe e ka dëshmuar veten në shumë vende të tjera.

